

Nehalennia

Bulletin van de Werkgroep CultuurHistorie van het Koninklijk Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen (WCH) en de Zêêuwse Dialect Verênigieng

Verschijnt viermaal per jaar. Aflevering 186, herfstnummer, december 2014

ISSN 01687131

Redactie P. (Pau) Heerschap
J.J.B. (Jan) Kuipers (hoofdredacteur)
drs. R.M. (Ronald) Rijkse
lic. V. (Veronique) De Tier
G. (Gerard) van der Wal
R. (Rinus) Willemsen (eindred. dialect)

Redactiesecretariaat

Bijdragen voor Nehalennia kunnen bij de redactie worden ingezonden: **J.J.B. Kuipers, Stichting Cultureel Erfgoed Zeeland, Postbus 49, 4330 AA Middelburg, tel. 0118-670879; e-mail jjb.kuipers@scez.nl**

Lidmaatschap/abonnement

Nehalennia is een gezamenlijke uitgave van de Werkgroep CultuurHistorie van het Koninklijk Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen (www.wchzeeland.nl) en de Zêêuwse Dialect Verênigieng (www.zeeuwsdialect.nl). De contributie voor het gecombineerde lidmaatschap bedraagt € 20,- per jaar.

Het contributiejaar loopt van 1 januari tot en met 31 december. Men kan zich het gehele jaar als lid of donateur aanmelden. Leden en donateurs ontvangen het bulletin Nehalennia gratis. Voor betaling van de contributie wordt een nota toegezonden. Opzegging van het lidmaat- of donateurschap moet uiterlijk vóór 1 december geschieden. Aanmelding, opzegging en adreswijzigingen dienen uitsluitend schriftelijk te worden gericht aan: Administratie Nehalennia, dhr. M. Passieux, Bernadottelaan 168, 2037 GW Haarlem, tel: 023- 5337602, e-mail rienpassieux@online.nl

Verzending en bestelling

Losse nummers van Nehalennia kosten € 7,50 inclusief administratie- en verzendkosten. Ook oude nummers en andere verenigingspublicaties zijn vaak nog verkrijgbaar. Bestellen: maak het verschuldigde bedrag over naar rekeningnummer NL31RABO0371902444 van de Zeeuwsche Vereeniging voor Dialectonderzoek te Oosterhout o.v.v. afleveringsnummer(s), het gewenste aantal exemplaren en uw postadres. Losse nummers kunnen niet contant worden betaald. Het BIC-nummer voor betalingen vanuit het buitenland is: RABONL2U

Secretariaten

Voor werkgroep- en verenigingsaangelegenheden wende men zich tot de volgende secretariaten.

- **ZDV:** dhr. R. Willemsen, Boterzandestraat 15, 4521 AS Biervliet.

Rekeningnummer: NL31RABO0371902444 t.n.v. Zeeuwsche Vereeniging voor Dialectonderzoek.

- **Werkgroep CultuurHistorie,** Zeeuws Archief, Postbus 70, 4330 AB Middelburg, e-mail wchzeeland@gmail.com

Inhoud

Het zeventiende-eeuwse culturele centrum van de gebroeders Van de Venne in Middelburg (9, slot)	1
<i>Ronald Rijkse</i>	6
Mededeling van de Werkgroep CultuurHistorie	6
Een treffelijke playsante Hof-stede, Schoone Huysinge ende Thoren	7
't Huys te Gapinge en zijn eigenaren	7
<i>Jaco Simons</i>	13
Cursiefje Een Zuid-Bevelands labyrint	13
<i>Jan Kuipers</i>	14
Een negentiende-eeuws pistool uit Kapellebrug	14
<i>Karel-Jan Kerckhaert</i>	16
Van de Zêêuwse Dialectverênigieng:	16
Van de redactiecommissie	17
<i>Pau Heerschap</i>	17
Verenigingsnieuws	17
Dialectdag	17
Wae nae de Vroone	17
Van de bestuurstafel	18
M'n stikje: Nae familie in Thole	18
<i>Pau Heerschap</i>	20
In de scheerstoel	20
<i>Jan Lauret e.a.</i>	21
Van de adviseur streektalen	21
<i>Veronique De Tier</i>	21
Uit de regio's	21
In gesprek met mr. Gerard Smallegange	21
Verhalen en gedichten	23
<i>Pieter A. Lourens, Jopie Meerman, Nellie Slager-den Engelsman, Henk Blom, Jan Lauret</i>	23
Kiekplaete	2
Varia	2
Antwoorden vragenlijst 184, Vragenlijst 186	2
<i>Rinus Willemsen</i>	
Kopij voor het volgende nummer uiterlijk 21 januari 2015 indienen bij de redactie.	
Omslag Nieuwjaarskaart met op de achterzijde het poststempel 'Tholen 1941'. Zie ook 'Van de Dialectverênigieng' in dit nummer.	

Het zeventiende-eeuwse culturele centrum van de gebroeders Van de Venne in Middelburg (9, slot)

Nu we in de vorige afleveringen uitvoerig kennis hebben gemaakt met de dichtbundel *Zeeuwsche Nachtegael* maken we in deze aflevering de cirkel rond en keren we terug naar waar we in aflevering 1 zijn begonnen: de Bogardstraat, waar Adriaen en Jan Pieterszoon hun winkel en drukkerij hadden. Die befaamde winkel hebben we toen al uitvoerig verkend, maar de drukkerij, de plaats waar de *Zeeuwsche Nachtegael* werd 'geboren' nog niet. Het slot van deze serie brengt daar nu verandering in.

Ronald Rijkse

Drukkerij

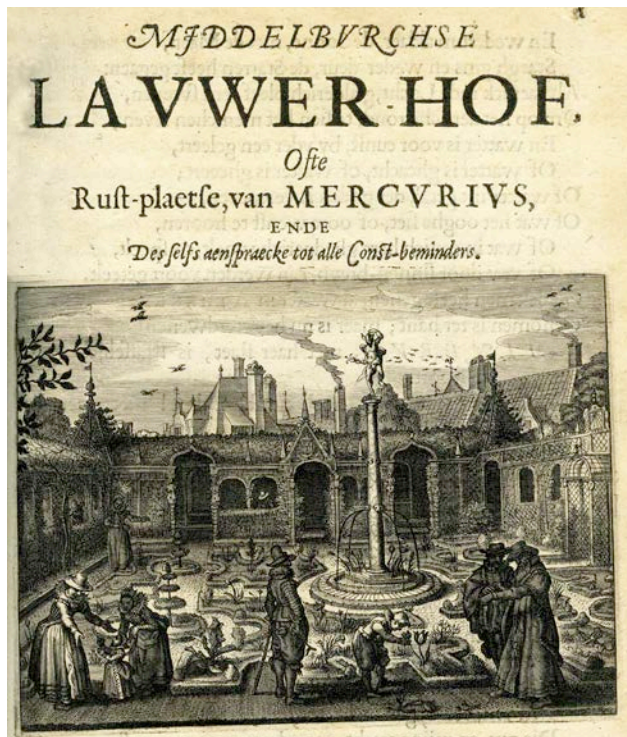
We beschikken helaas niet over een inventarislijst van de drukkerij, maar dit gemis wordt ruimschoots goed gemaakt door een schilderij van het interieur van de hand van Adriaen van de Venne, dat tevens de functie van reclamebord had. Zo krijgen we toch een goed beeld van hoe hun drukkerij er uitzag, beter nog dan een droge opsomming van materialen ons zou kunnen informeren.

Het besef bezig te zijn aan een zeer ambitieuze literaire onderneming maakte dat Adriaen van de 'geboorte' van het boek een schilderij maakte, een uniek feit in de Nederlandse literatuurgeschiedenis. Vandaar dat dit schilderij in deze aflevering prominent wordt weergegeven. Hierdoor krijgen we een beeld van hun boek- en prentdrukkerij waarin we de gebroeders Van de Venne aan het werk zien tijdens een bezoek van de 'supervisor' van deze onderne-

ming, Jacob Cats. Dat het inderdaad om hun drukkerij gaat, kunnen we aflezen uit het feit dat we, door de raampjes naar buiten kijkend, daar het Mercurius-beeldje in de tuin zien staan. Dit beeldje hebben we eerder gezien op de gravure van de 'Lauwer-hof', het gedicht van Adriaen van de Venne in zijn 'Tafereel van Sinne-mal'. Ook het op deze gravure afgebeelde gebouw is op het schilderij te zien. Het schilderij toont de drukkerij in vol bedrijf. Op de vloer liggen grote stapels bedrukt papier en aan het plafond hangen de net gedrukte vellen papier te drogen. Rechts zien we de plaatpers waarmee de illustraties werden gedrukt. In het midden staat de houten drukpers. Aan de muren hangen allerlei prenten van Adriaen van de Venne. Op de foto is het met het blote oog bijna niet te zien, maar wanneer we er met een haarscherpe loep naar kijken, kunnen we waarschijnlijk de volgende prenten onderscheiden: op de achtermuur de 'Aankomst en ontvangst van de paltsgraaf Frederik met zijn vrouw Elisabeth te Vlissingen, 1613' (1618), boven de plaatpers de 'Tirannie van Alva' (1622) met daarboven een niet thuis te brengen prent. Boven de binnenkomende man hangen de portretten van Maurits (1618), Willem van Oranje (1623) en Frederik Hendrik (1619). Deze hangen boven de prent van de Synode van Dordrecht (1619). Tenslotte zien we boven de deur de 'Ruitersstoet van de zes prinses van het Huis Oranje-Nassau' (1621) hangen. Ik geef toe, het is misschien een beetje speculatief, omdat het moeilijk zichtbaar is vanaf een foto, maar gezien Adriaens goede neus voor public relations zou het heel goed kunnen. Alleen bestudering van het origineel zou definitieve opheldering kunnen geven, maar helaas bevindt dit schilderij zich in een Engelse privécollectie en niet in het Zeeuws Museum.

Verder komen er op de voorstelling 11 personen voor. Ik zal ze proberen te duiden, al blijft ook deze poging enigszins speculatief.

Bij het raam zijn twee mannen links en rechts bezig met het zetten van de letters in een zethaak. De te zetten tekst staat naast hen in het visorium geklemd. Dit is de kopijhouder voor de letterzetter, bestaande uit een lineaalvormig houtje en een dwarshoutje waarmee de kopij vastgeknepen werd. Naargelang de zetter met de kopij vorderde werd dan dit dwarshoutje verder geschoven. Bij de houten drukpers zien we de drukker en de inktter die het zetsel van inkt voorziet met zijn tampons. Dit zijn houten halve bollen met een handvat. De holte daarin werd opgevuld met paardenhaar of wol om er een veerkrachtig kussentje van te maken. Dit werd overtrokken met een cirkelvormig

Gravure van de 'Lauwer-hof', de tuin achter hun drukkerij, door Adriaen van de Venne in de *Zeeuwsche Nachtegael*. Te zien is de zuil met Mercurius, die we ook zien op het schilderij van de drukkerij (Zeeuwse Bibliotheek / Beeldbank).

Schilderij van Adriaen van de Venne van de Middelburgse drukkerij (1623). Londen, Daily Mail and General Trust plc. (Zeeuwse Bibliotheek

stuk leer dat op verschillende plaatsen op de rand van de halve bol was vastgespijkerd. De inktter nam in elke hand een tampon of inktbal. Met een tampon werd de inkt opgenomen van de inkttafel. De tweede tampon werd er tegenaan gewreven met een draaiende beweging. Met de twee tampons bracht de inktter inkt op het zetsel. Je ziet de drukker bezig aan de pers. De werkwijze was

als volgt. Het zetsel werd met wiggen vastgeklemd in een lijst. Deze lijst werd op een wagentje gelegd, dat onder de eigenlijke drukpers kon rijden. Aan dit wagentje zaten twee platen (frisket en timpaan) waar het papier tussen werd geklemd. Na het inkten van het zetsel werden timpaan en frisket dichtgeklapt zodat het geheel op het zetsel lag. Het wagentje werd onder de pers gerold en de druk-

/ Beeldbank).

ker trok aan de hefboom waardoor de drukplaat (degel) de timpaan en frisket op het zetsel drukte. Voor de juiste drukkracht moest de drukker heel veel kracht zetten en daarvoor gebruikte hij een voetsteun aan de pers, om zo een gedrukt vel *Zeeusche Nachtegael* te produceren. Verder zien we rechts nog een jongen de wals bedienen van de plaatpers om een illustratie te drukken en links een dienst-

meisje (?) aan een tafeltje waarop een kan. Moet zij de bezoekers van wijn voorzien? Goed mogelijk bij zo iets feestelijks als de totstandkoming van dit Nachtegael-project. Want er komen immers een aantal belangrijke personen deze feestelijke gebeurtenis bijwonen. Wie zijn deze goed geklede heren?

Dat blijft een beetje een raadsel, maar we zouden ons kunnen voorstellen dat de twee mannen rechts naast de houten drukpers Jan en Adriaen zouden kunnen zijn die toekijken hoe de bebrilde heer voor hen, die verdacht veel lijkt op de Middelburgse advocaat Apollonius Schotte en als dichter meewerkte aan de bundel, zijn gedrukte bijdrage aan de bundel op fouten nakijkt, met de ganzenveer in de aanslag. Dat Jan en Adriaen zo ‘netjes’ zijn aangekleed, wijst misschien op het plechtstatige van het moment waar ook andere ‘notabelen’ bij aanwezig zijn, want de verschijning van de *Zeeusche Nachtegael* was tenslotte voor Zeeland een gebeurtenis. Daarom is ook Jacob Cats aanwezig, de geestelijk vader van dit project. We zien hem rechts binnenkomen, de toeschouwer als het ware aankijkend. Hij wordt gevolgd door Simon van Beaumont, althans dat kunnen we misschien concluderen wanneer we het gedicht ‘De Middelburchse Lauwer-hof’ er bij pakken. In dit gedicht voert Adriaen, na eerst de tuin, de drukkerij en de graveerkunst te hebben bezongen, een aantal medewerkende dichters ten tonele, waarbij Apollonius Schotte, Simon van Beaumont en Jacob Cats als eersten worden genoemd:

(...)

O wonderlijk gesicht! Wat sien ick nu op huijden,
Voor *treffelijk getree*, van eerbaar wijse *Luijden*.
O loffelijk *gevolch*! daer ick als nu, en dan,
Sal noemen, wat hun *geest*, te voorschijn brengen can.
De *Ridderlijcken Schott*, vol hooghgeleerde reden,
Coomt als een *Burger-vooght*, als vooren uijtgetreden,
En singt een lofgesang, vol *Hemels* soete vreucht,
Dat meer, als eenigh spel, een sedich hart verjeucht.

Portret (gravure) van Frederik Hendrik, prins van Oranje (1619), aanwezig in het Rijksprentenkabinet Rijksmuseum Amsterdam (Zeeuwse Bibliotheek / Beeldbank).

Dan, sietmen *Beaumont*, en *Cats*, staegh onderrichten,
Het werelts groot geslacht, door man, en wijve plichten:
(...)

Ik geeft toe, geen doorslaand bewijs, maar toch opmerkelijk! Heeft hij het schilderij als voorbeeld genomen bij het schrijven van het gedicht of het gedicht als voorbeeld bij het maken van het schilderij?

Overigens is het ook wel een aantrekkelijke gedachte om in de twee figuren die links aan de houten pers bezig zijn de broers Jan en Adriaen te zien. Het lijkt me juist iets voor Adriaen, die er om bekend stond zulke levendige straat- en interieurtaferelen te maken, om ook in dit schilderij zichzelf en zijn broer al werkende af te beelden. Maar wie zijn dan de twee statige figuren rechts van de pers? Andere medewerkende dichters aan de bundel? Diepgaandere bestudering van het origineel zou misschien opheldering kunnen verschaffen.

En dan hebben we nog het hondje. De hond van Adriaen? Of van Jan? Of van beiden? Of van Apollonius Schotte? We zullen het nooit weten. Wellicht is het zomaar een typisch Adriaenhondje zoals ze op talloze andere gravures van hem voorkomen. De hond was immers in de zeventiende eeuw een geliefd dier om af te beelden.

Onderop het schilderij staat de tekst: ‘Hier Inde Schilderywinckel Druckt men Boeken in verscheiden tael: ende Placcaeten van verkooping van Landen/Huysen/Schepen/en Ander Goederen. 1623.’ Dit duidt er op dat dit schilderij tevens diende als ‘reclamebord’ voor hun winkel annex drukkerij. De term ‘Schilderywinckel’ en het jaartal 1623 zijn nog een bewijs te meer dat we hier met Adriaens schilderij te maken hebben.

Jan Pietersz. van de Venne overleed in 1625 en de drukkerij werd overgedaan aan Jacob van de Vivere. In dat jaar vertrok ook Adriaen naar Den Haag. Of het schilderij door Jacob van de Vivere is overgenomen als behorende tot de inboedel of dat Adriaen het tot zijn dood in 1662 in zijn bezit had, is onbekend. Waar het schilderij/reclamebord na 1625 of 1662 is gebleven en hoe het in 1923 op een veiling bij Christie, Manson & Woods te Londen werd aangeboden en door wie is vooralsnog een raadsel. Wel is bekend dat het stuk zich in 1927 in de collectie bevond van de kunsthandel Thomas Agnew & Sons te Londen als zijnde een schilderij van de zeventiende eeuwse schilders Pieter en Maria de Grebber (broer en zus) onder de titel ‘De Elsevierdrukkerij te Leiden’. Dit is door later boek- en kunsthistorisch onderzoek duidelijk weerlegd zoals in het bovenstaande is gebleken. Via deze kunsthandel is het in 1927 in handen gekomen van een Londense krantenmagnaat, aanvankelijk bij de Company Collection Associated Newspapers, nu de Daily Mail and General Trust public limited company (naamloze vennootschap). En daar hangt het nu (helaas) achter slot en grendel!

Epiloog

Met de drukkerij, het kloppend hart van het bedrijf van de gebroeders Van de Venne, sluiten we de reeks artikelen over deze florerende firma af. In het voorgaande hebben we kennis gemaakt met Adriaen van de Venne, door de

Ruiterstoet van de zes prinsen van het Huis Oranje-Nassau 1621), gravure aanwezig in het Rijksprentenkabinet Rijksmuseum Amsterdam (Zeeuwse Bibliotheek / Beeldbank).

vermaarde boekwetenschapper prof. mr. H. de la Fontaine Verwey ooit 'de prins van de Nederlandse illustratoren' genoemd, en met zijn broer Jan Pietersz. van de Venne, de meester-drukker. Door hun innige samenwerking kon hun kunsthandel en drukkerij uitgroeien tot het Middelburgse culturele centrum van de zeventiende eeuw en tot een trefpunt van Zeeuwse cultuur. Helaas duurde het maar kort, van 1618 tot 1625, toen Jan overleed en Adriaen naar Den Haag vertrok. Op de bekende wat-als vraag zal nooit een antwoord komen: wat als Jan niet plotseling was overleden en Adriaen daardoor niet was weggegaan? Maar ik durf wel te stellen dat dit duo nog vele fraaie prenten en typografisch mooie boeken, met als plaats van uitgave Middelburg, het licht had doen zien.

In ieder geval hebben we er de chique kwartobundel *Zeeusche Nachtegael* aan over gehouden, dit letterkundig manifest van de Zeeuwse dichterskring. Een bijzonder aantrekkelijke, fraai geïllustreerde bundel poëzie en ongetwijfeld de meest prestigieuze literaire onderneming van beide broers.

Helaas weten we niets over de receptiegeschiedenis en de oplage van de bundel (hoewel bekend is dat de duurdere kwartobundels uit het laatste kwart van de zestiende en de eerste helft van de zeventiende eeuw een gemiddelde oplage hadden van zo rond de 1000), maar een Zeeuwse

herdruk is er in de twee jaar dat Jan nog te leven had, nooit gekomen. Hoewel daar wel sprake van was, getuige de brief van Radermacher aan Cool (zie *Nehalennia* 185, p. 6).

Maar dit soort chique uitgaven waren ook best prijzig, ze waren te koop voor bedragen tussen de één en de twee gulden, soms zelfs wel voor een daalder of meer. En dat was alleen maar weggelegd voor een kapitaalkrachtige groep boekkopers, die overigens in Middelburg ruim voorhanden was. Middelburg was immers aan het begin van de zeventiende eeuw de op Amsterdam na belangrijkste handelsstad van de Republiek.

Maar toch, de prijs zou misschien iets kunnen zeggen over het commerciële succes van de (niet goedkope) bundel binnen Zeeland, die in Holland in ieder geval nog weerklank vond in een drietal (goedkope) herdrukken, die voor een paar stuivers te bekomen waren en dus binnen het bereik van een grotere sociale klasse vielen, als men tenminste kon lezen!

In ieder geval was het doel van de gebroeders Van de Venne bereikt: 'aen alle omliggende nae-gebueren' laten zien dat er 'ghewisselijck in *Zeelandt Nachtegaelen* te vinden zijn, die (...) een uytnemende aenghenaem *Gesang* in, en boven verheven-soet-riekende boomen zijn schetterende, met groote onderscheyden bevallicheyden van

stem (...), zoals het in het voorwoord van Jan Pietersz. staat. De Zeeuwse bundel was overduidelijk bedoeld om op literair vlak te concurreren met die uit Holland en om de Zeeuwse 'dichtersbende' een naam te geven tot buiten de provinciegrenzen.

Sic transit gloria mundi, oftewel zo vergaat 's werelds roem. Wanneer je nu langs de plek loopt, op de hoek van de Korte Burg en de Bogardstraat, herinnert niets meer, zelfs geen tekstbordje (!), aan de grote bedrijvigheid die daar heerste in het eerste kwart van de zeventiende eeuw.

Neerlandicus Ronald Rijkse (1946) is oud-conservator Oud Bezit en Bijzondere Collecties van de Zeeuwse Bibliotheek, thans (onbezoldigd) conservator Handschriften van het KZGW (Zeeuws Genootschap).

De auteur is Mieke Meijer van de Zeeuwse Bibliotheek veel dank verschuldigd. Zonder haar zou dit een 'feuilleton' zonder illustraties zijn geworden.

Geraadpleegde literatuur

Beter dan u te vermoeden met talloze voetnoten, heb ik gemeend u hieronder een aantal relevante studies te geven waarvan ikzelf dankbaar gebruik heb gemaakt.

- Bol, L.J., 'Een Middelburgse Brueghel-groep. VII. Adriaen Pietersz. van de Venne, schilder en teckenaar. A. Middelburgse periode ca. 1614-1625', in: *Oud-Holland* 73(1958), p. 59-79.
- Bol, L.J., 'Adriaen Pietersz. van de Venne schilder en teckenaar. I. Oriëntatie naar plaats en tijd', in: *Tableau* 5(1982)2, p. 168-175.
- Bol, L.J., 'Adriaen Pietersz. van de Venne schilder en teckenaar. II. De "Schildery-winkel"', in: *Tableau* 5(1982-1983)3, p. 254-261.
- Bol, L.J., 'Adriaen Pietersz. van de Venne schilder en teckenaar. IX. Adriaen van de Venne als illustrator', in: *Tableau* 6(1984)4, p. 55-64.
- Bol, L.J., *Adriaen Pietersz. van de Venne: painter and draughtsman*. Doornspijk 1989.
- Bredius, A. (hrsg), *Künstler-Inventare: Urkunden zur Geschichte der holländischen Kunst des XVIIten und XVIIIten Jahrhunderts*. 8 bdn. 's-Gravenhage 1915-1922 (met name deel 7).
- Briels, J.G.C.A., *Zuidnederlandse boekdrukkers en boekverkopers in de Republiek der Verenigde Nederlanden omstreeks 1570-1630*. Nieuwkoop 1974.
- Buijnsters-Smets, L., *Straatverkopers in beeld: tekeningen en prenten van Nederlandse kunstenaars circa 1540-1850*. Nijmegen 2012.
- *Encyclopedie van Zeeland*. 3 dln. Middelburg 1982-1984.
- Fontaine Verwey, H. de la, *Uit de wereld van het boek*. 4 dln. Amsterdam 1975-1997. Dl. 2: *Drukkers, liefhebbers en piraten in de zeventiende eeuw*, p. 49-75: 'De gouden eeuw van de Nederlandse boekillustratie, 1600-1635'.
- Franken, D., *Adriaen van de Venne*. Amsterdam 1878.
- Frederiks, J.G., 'De Zeeusche Nachtegael (1623)', in: *Oud-Holland* 14 (1896), p. 19-35, 76-91; het eerste grote artikel over de *Nachtegael*.
- Huisstede, P. van / J.P.J. Brandhorst, *Dutch printer's devices 15th-17th century. A catalogue*. 3 dln. Nieuwkoop 1999.
- Meertens, P.J., *Letterkundig leven in Zeeland in de zestiende en de eerste helft der zeventiende eeuw*. Amsterdam 1943.
- Meertens, P.J., 'De Zeeusche Nachtegael', in: *Zeeuws Tijdschrift* 1(1950)3, p. 53-57.
- Nagtglas, E., *Levensberichten van Zeeuwen...* 4 dln. Middelburg 1888-1893 (met name deel 2).
- Kramm, Chr., *De levens en werken der Hollandsche en Vlaamsche kunstschilders, beeldhouwers, graveurs en bouwmeesters van den vroegsten tot op onze tijd...* 6 dln. in 3 bdn. Amsterdam, Diederichs, 1857-1861 (met name deel 5).
- Porteman, K. 'T'is al goet wat cunste doet. Beschouwingen bij een drukkermerk van de gebroeders Van de Venne', in: *Liber amicorum Leon Voet* o.r.v. F. de Nave. Antwerpen 1985.
- Porteman, K. / M. B. Smits-Veldt, *Een nieuw vaderland voor de muzen: geschiedenis van de Nederlandse literatuur 1560-1700*. Amsterdam 2008. Geschiedenis van de Nederlandse literatuur, deel 3.
- Rosmalen-Mann, E. van, 'Cat's illustrator: Adriaen Pietersz. van de Venne', in: *Visies op Jacob Cats en zijn tijd*. Speciaal nummer van *Nehalennia* nr. 28(1978), p. 8-25.
- Roylton-Kisch, M., *Adriaen van de Venne's album in the Department of Prints and Drawings in the British Museum*. London, British Museum publications, 1988.
- Rijkse, R.M. 'Zeeuwse versus Hollandse rederijders: 1-1', in: *Zeeuws Tijdschrift* 59(2009) 5/6. Speciale aflevering n.a.v. Zeeuwse Bibliotheek 150 jaar.
- Schenkeveld-van der Dussen, M.A., 'Huygens en de Zeeusche Nachtegael', in: *De Nieuwe Taalgids* 62(1969), p. 126-127.
- Strengholt, L., 'Letterkundig leven in Zeelands Gouden Eeuw', in: *Nehalennia* nr. 75 (1989), p. 24-36.
- Vaeck, M. van, 'Herdrukken van de Zeeusche Nachtegael (Middelburg 1623)', in: *'t Onderzoek leert. Studies over middeleeuwse en 17de eeuwse literatuur ter nagedachtenis van prof. dr. L. Rens*. Leuven 1986.
- Vaeck, M. van, 'Adriaen van de Venne's Tafereel van Sinne-mal (Middelburg 1623): n.a.v. het literaire debuut van een geleerd schilder-dichter', in: *Nehalennia* nr. 75 (1989), p. 4-23.
- Vaeck, M. van, 'Konst baert roem: het uitgeversbedrijf van de Van de Venne te Middelburg (1618-1625)', in: *Zeeland* 1(1992)2, p. 85-90.
- Vaeck, M. van, *Adriaen van de Venne's Tafereel van de belacchende werelt* (Den Haag 1635). 3 dln. Gent 1994. Deel 1: *Prolegomena*.
- *Zeeusche Nachtegael ende des selfs dryderley gesang: geheel anders inder waerheyt verthoont, als de selve voor desen by sommige uyt enckel mis-verstant verkeerdelyck is geoordeelt. Door verscheyden treffelijcke Zeeusche Poëten by een ghebracht, ende verciert met Copere Plaeten. Hier is noch by-ghevought een Poëtisch werck ghenaemt Tafereel van Sinne-mal*. Middelburgh, Ian Pietersz. vande Venne, 1623. Exemplaar Zeeuwse Bibliotheek Kluis 1062 B 21. Alle citaten zijn uit dit exemplaar afkomstig.
- *Zeeusche Nachtegael, en bijgevoegd A. van de Venne Tafereel van Sinne-mal*, met een verantwoording en indices van P.J. Meertens en P.J. Verkrujssse. Facsimile-editie. Middelburg 1982.

Mededeling van de Werkgroep CultuurHistorie

De Werkgroep CultuurHistorie (WCH) verzoekt alle leden van de ZDV en de WCH hun actuele emailadres door te geven aan Elly Adriaansz, secretaris van de WCH. Haar e-mailadres is: parnassia@zeelandnet.nl Tevens wordt u

verzocht aan te geven of u lid bent van de WCH, de ZDV of van beide verenigingen.

Albert Meijer,
voorzitter WCH

Een treffelijke playsante Hof-stede, Schoone Huysinge ende Thoren

't Huys te Gapinge en zijn eigenaren

Even ten noorden van de splitsing Gapingsedreef-Snouck Hurgronjeweg in Gapinge staat een mooi vormgegeven, moderne villa. Het huis is omgeven door een gracht. Die waterpartij kan erop duiden dat hier in het verleden een kasteel, of een gebouw van kasteelachtige allure, binnen een oude slotgracht heeft gestaan. En dat blijkt na intensief onderzoek te kloppen, want ruim vierhonderd jaar geleden werd op deze plek 't Huys te Gapinge gesticht.

Jaco Simons

Van boerderij naar kasteel

Voordat het kasteel werd gebouwd, stond er op het grondgebied, dat tegenwoordig valt onder het adres Snouck Hurgronjeweg 1, een bescheiden boerderij. Hoewel het boerenbedrijfje werd gerund door pachter Ghysbregt Janse was de weduwe van Cornelis Wouterse de eigenaresse. We bevinden ons nu in de jaren zestig van de zestiende eeuw.¹

Na de weduwe Wouterse komt, zeker vóór 1581, ene Maarten Corneliszoon Coninx in beeld. Hij moet een bemiddeld man zijn geweest. Coninx kocht immers vele kleine percelen op en voegde verschillende daarvan samen tot een groter geheel. Coninx was tevens pachter op percelen van andere eigenaren. Dat laatstgenoemde feit doet vermoeden dat Coninx van huis uit landbouwer was. Gezien zijn grondaankopen moet hij later een rijke boer zijn geworden.² Vervolgens blijkt Maarten Coninx, vóór 1589, boer Ysebrant Pieterszoon Hollander te hebben ingeschakeld als pachter van de plek waarop hij woonde en werkte.³ Wellicht had Coninx een herenboerderij laten bouwen en had hij zijn landarbeiderbestaan ingewisseld voor een leidinggevende rol binnen de landbouw. Helaas is er verder niets bekend over Coninx.

De eerste naam met een zekere status die we in deze bewonersgeschiedenis tegenkomen, is Aernout van Ceters. Deze Middelburgse koopman begon in 1603 en 1604 met zijn belangrijkste aankopen van onroerende goederen in Gapinge.⁴ Enige jaren later, in 1608, had hij al bijna 44 gemeten (dat is ruim 17 hectare) land bemachtigd, waaronder een groot deel van de door Coninx gekochte gronden, inclusief diens boerderij. De verkoper van deze bezittingen was Maarten Coninx' gelijknamige zoon. Van Ceters kocht tevens stukken land van diverse andere plaatselijke lieden.⁵

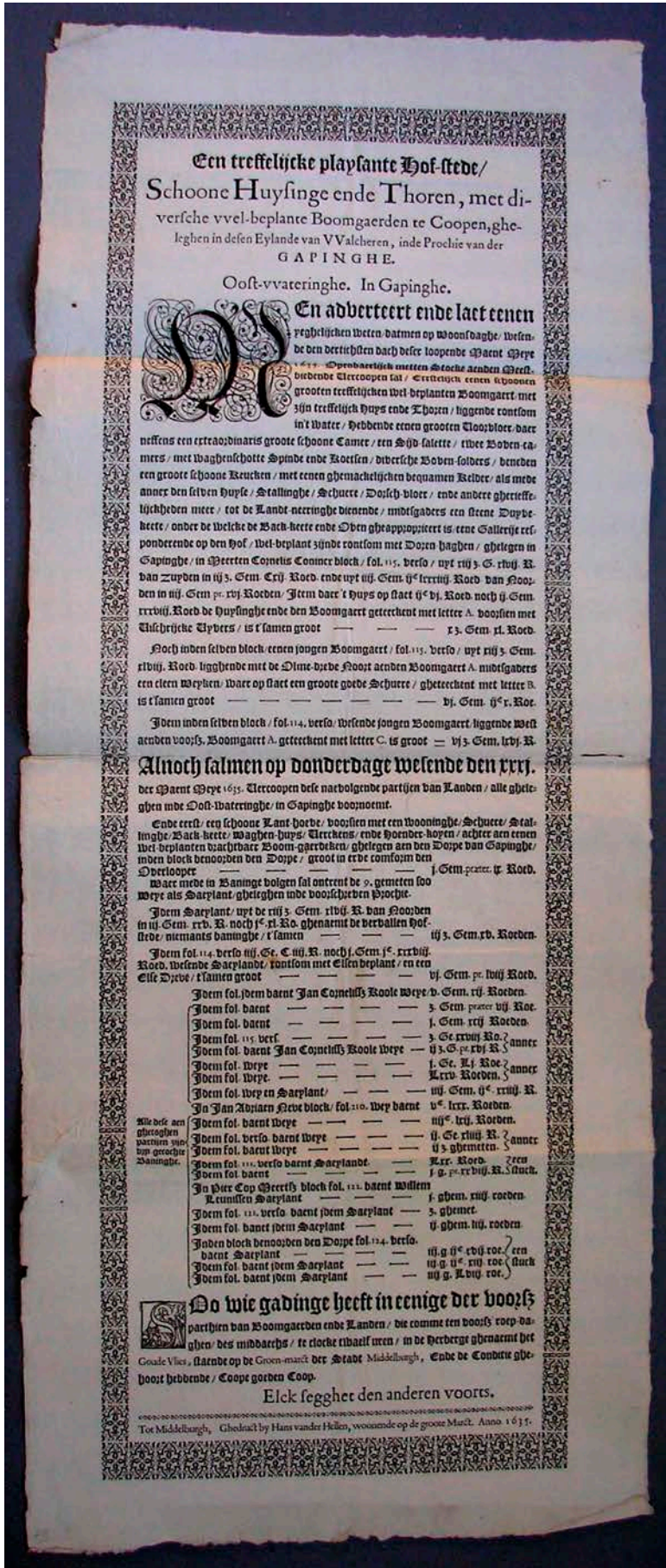
We mogen er, na bestudering, vanuit gaan dat Aernout van Ceters de boerderij van Coninx liet afbreken en op deze plek een kasteel liet verrijzen, d.w.z. een buiten met kasteelachtige allure; 'verdedigbaarheid'; een van de kenmerken van een kasteel, was in deze periode niet meer aan de orde. Het huis werd bekend als 't Huys te Gapinge. Van Ceters kocht immers in 1610 de ambachtsheerlijkheid Gapinge. Aan de status van ambachtsheer was vanzelfsprekend een tot de verbeelding sprekend bouwwerk en veel grond verbonden. En die bezittingen had Van Ceters in

de loop der jaren in Gapinge verwezenlijkt of verworven. Zoals bij de meeste bezitters van buitenverblijven het geval was, gebruikte Van Ceters zijn kasteel voornamelijk in de zomermaanden of tijdens speciale gelegenheden. Ook alle eigenaren na Van Ceters hadden hun permanente verblijf niet op het platteland, maar in een stad, in dit geval in Middelburg, Amsterdam of Den Haag.

Aernout van Ceters werd in 1561 geboren in Antwerpen. Zijn vader had zich al ruim vóór 1585, het jaar van de zogeheten Val van Antwerpen⁶, in Middelburg gevestigd. Zoon Aernout ontwikkelde zich vanuit Walcheren tot een zeer succesvolle koopman. Van Ceters trouwde viermaal. Tijdens zijn laatste huwelijk, met Anna van der Stringe,

Portret van Aernout van Ceters, anonieme schilder, datering 1600-1624; particuliere collectie.

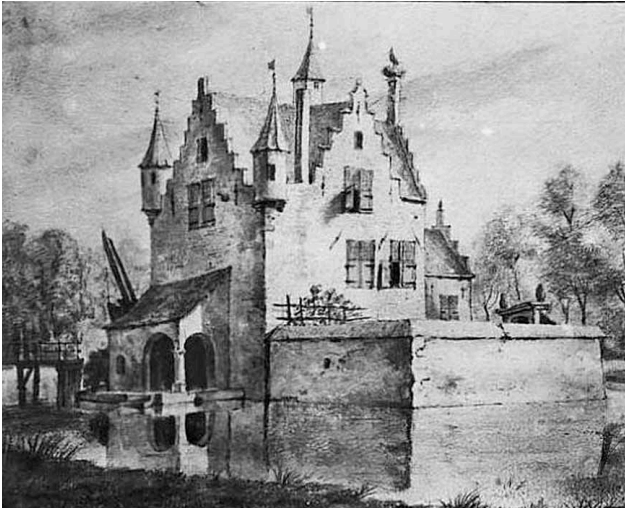
werd in 1633 Aarnout jr. geboren. Aarnout sr. was toen al in de zeventig. Een jaar later stierf hij, op 29 september 1634. Tot aan zijn dood had Van Ceters zijn landgoed in Gapinge in bezit gehad. De voogden van zijn gelijknamige zoon verkochten op 30 en 31 mei 1635 *Een treffelijcke playsante Hof-stede / Schoone Huysinge ende Thoren, met diversche wel-beplante Boomgaerden, ofwel 't Huys te Gapinge, inclusief een boerderij gelegen net buiten de slotgracht en een tweede boerderij wat verderop, in de richting van het dorp Gapinge. De totale grondomvang bedroeg toen circa 74 gemeten (bijna 29 hectare).*⁷

Aarnout jr. erfde, hoe jong hij ook was, het ambachtsheerschap van zijn vader en bracht zijn jeugd door in Middelburg. Later ging hij rechten studeren. Pas in 1670 zou mr. Aarnout zijn ambachtsheerlijkheid verkopen aan mr. David van Reigersberge. De band met Gapinge werd toen verbroken, hoewel niet definitief. Ruim tweehonderd jaar later bracht jhr. Pieter Damas van Citters Gapinge weer binnen de familie door het ambachtsheerschap terug te kopen. Opmerkelijk is het feit dat Aarnout jr. zich vanaf 1670, om onbekende redenen, niet meer Van Ceters maar Van Citters ging noemen. Die spelling zou ook door zijn nazaten worden gehandhaafd. De Van Cittersfamilie bleef eeuwenlang een aanzienlijk geslacht.

Ontwerp naar onbekend voorbeeld?

Er bestaan verschillende afbeeldingen van 't Huys te Gapinge. Van de oudste, die in 1561 door Joannes of Baptiste van Doetecum werd gemaakt, werd enkele jaren geleden vermoed dat deze een weergave was van 't Huys te Gapinge.⁸ Er zijn inderdaad overeenkomsten met de hier afgebeelde prent van Roelant Roghman. Echter, het Gapingse kasteel bestond in 1561 nog niet!⁹ Wellicht had de familie Van Ceters een reproductie van de tekening uit 1561 in haar bezit en heeft Aernout zijn kasteel in Gapinge, dat aan het begin van de zeventiende eeuw verrees, door een architect laten ontwerpen in de geest van de prent van Van Doetecum. Het is best mogelijk dat de vader van Aernout, Antwerpenaar Cornelis van Ceters, een reproductie had gekocht in de tijd dat hij nog in de Sinjorenstad woonde. De afdrukken werden immers daar gemaakt. Hoewel er later meer tekeningen van 't Huys te Gapinge verschenen, heeft Roelant Roghman waarschijnlijk de meest betrouwbare weergave gemaakt. Waar het door Van Doetecum getekende kasteel stond, is tot op heden niet bekend.

Aankondiging van verkoop van 't Huys te Gapinge op 30 en 31 mei 1635. Gedrukt door Hans van der Hellen, Grote Markt te Middelburg. Verzameling Verheye van Citters, inv.nr. 42d.

Afbeelding van 't Huys te Gapinge door Roelant Roghman, 1646-1647 (fragment).

De Biscops

Wie zich in 1635, na de verkoop van 't Huys te Gapinge, de nieuwe kasteelheer mocht noemen, is onduidelijk. We weten zeker dat Pieter Biscop tussen het genoemde jaar en 1649 eigenaar werd.¹⁰ Tijdens de openbare verkoop in 1635 was Pieter een jongeman van ongeveer 19 jaar. Het lijkt vrijwel onmogelijk dat hij op die leeftijd al in staat was om een kasteel, twee boerderijen en veel land aan te kopen. Er zal hoogstwaarschijnlijk iemand tussen Van Ceters en Biscop 't Huys in eigendom hebben gehad. Was dat Biscops vader Samuel of een geheel ander persoon? Helaas ontbreken er voor dit tijdvak bruikbare bronnen om deze vraag te kunnen beantwoorden.

Pieter Biscop werd circa 1617 geboren in een gezin van Waals-Vlaamse afkomst. Hij trouwde in 1636 met zijn nicht Johanna van der Merct en woonde in Middelburg. Opvallend is, dat hun kinderen niet in de Waalse of Franse, maar in de Nederduitse kerk van hun woonplaats werden gedoopt.¹¹

Biscop was onder meer bewindhebber bij de Verenigde Oostindische Compagnie. Op de bekende kaart van Walcheren uit 1655 van het cartografenduo Visscher-Roman werd Biscops naam vereeuwigd. Die eer was slechts voor weinig mensen weggelegd.

De Visscher-Romankaart was nauwelijks voltooid of Pieter Biscop was al gestorven. Dat was aan het begin van het jaar 1656. Tot zijn enige erfgenaam had Pieter zijn zoon mr. Samuel aangewezen. Hij werd de nieuwe kasteelheer van 't Huys.¹² Jurist Samuel Biscop trouwde in 1657 met Johanna Constantia Cau. Hij was in de periode 1662-1667 raad en schepen van Vlissingen. Zijn huwelijk was geen lang leven beschoren want in 1667 stierf Samuel. Zijn weduwe Johanna Constantia hertrouwde een paar jaar later met de bekende Adriaan Bankert, luitenant-admiraal van Zeeland. Een deel van de Vlissingse Boulevard is naar deze zeeheld genoemd.

Omdat Samuels erfgenamen, zijn zoon Bonifatius en dochters Françoise en Johanna Constantia, nog minderjarig waren, zal zijn weduwe of een vertrouwenspersoon tijdelijk de belangen van deze kinderen hebben behartigd.

Toen broer en zussen de meerderjarige leeftijd hadden bereikt, tussen 1685 en 1690, konden zij de rechten, die hun vader hun verleend had, verzilveren.¹³

Dr. Bonifatius Biscop, vernoemd naar zijn grootvader Bonifatius Cau, bleef ongetrouwd. Hij was eerst raad, schepen en thesaurier van Middelburg en vervolgens, in de periode 1698-1715, gecommitteerde bij de Admiraliteit van Amsterdam, namens Zeeland. Zijn zus Johanna Constantia was getrouwd met, alweer een zeeheld, Carel van de Putte. Na Bonifatius' dood in 1715 in Amsterdam regelde de zoon van zijn zus, mr. Samuel van de Putte, de nalatenschap voor zijn overleden oom Bonifatius en zijn moeder Johanna Constantia. Françoise Biscop wordt in de akte van nalatenschap niet meer genoemd; zij moet veel eerder zijn overleden.

Overigens werd belangenbehartiger mr. Samuel van de Putte bekend om de vele reizen die hij tussen 1718 en zijn dood in 1745 maakte. Vooral zijn tochten door geheel Azië wekten indruk. Helaas verbrandde hij zijn reisverslagen vlak voor zijn dood, uit angst dat deze in verkeerde handen terecht zouden komen. Van de Putte overleed in Batavia, Nederlands-Indië.

De families Mattheus en Christiaanse

In 1716 werd 't Huys te Gapinge verkocht aan Boudain (Boudewijn) Mattheus. Hij was in de jaren 1714, 1715 en in de eerste helft van 1716 raad en schepen van Middelburg.¹⁴ Helaas weten we niet veel over deze stadsbestuurder. Boudain was in elk geval in 1696 toegelaten tot één van de lagere klassen van het Middelburgse gymnasium en zal zijn geboren rond 1685. In januari 1716 kocht Mattheus een *sekere hovstede genaamt 't Hov ter Gapinge, bestaande in een heerenhuijs en speelhov, met een boerewooninge, koetshuijs en stallinge, daarnevens nog een seker huijs, alsmede nog een hovstede bestaande in huijsinge, schure, stallinge en wagenhuijs etc., daar jegenwoordig eenen Walrave Jansen op woond, alles met de nombre van 116 gemeten 245 roeden, bestaande in boomgaarden, dreeven, vijvers, plantagie, saij- en weilanden*.¹⁵ In de verkoopakte worden, onder meer, Bonifatius' nicht Catharina Johanna van de Putte en haar man Philibert Boeschot als erfgenamen genoemd. Na Bankert en Van de Putte is Boeschot de derde zeeheld die hier de revue passeert. Hij was eigenaar van de buitenplaats Westerbeek, gelegen in de ambachtsheerlijkheid Koudekerke.¹⁶

Boudain Mattheus overleed niet lang na zijn aankoop, want al in 1717 treffen we zijn weduwe Catharina Elisabeth Christiaanse als bezitster van 't Huys.¹⁷ Zij erfde niet alleen het kasteel, maar ook het ouderlijk huis van de familie Mattheus aan de Rouaanse Kaai in Middelburg. Ook Catharina kwam voort uit een vermogende familie. Zij was een dochter van François Christiaanse en diens tweede vrouw, Catharina van de Putte. Als gevolg van François' eerste huwelijk, met Anna Maria Mattheus, was Boudain Mattheus zijn neef. Omdat dochter Catharina Elisabeth was voortgekomen uit François' tweede huwelijk bewogen Boudain en Catharina Elisabeth zich wel binnen dezelfde familie, maar hadden zij geen bloedband.¹⁸

De weduwe Christiaanse hertrouwde later met dr. Galenus

Portret van Jacobus Willemse door Jean Appellius (ca. 1772).

Trezel, medisch doctor en onder meer burgemeester van Middelburg. Trezel was eigenaar van de bekende en nog altijd bestaande Middelburgse buitenplaats Torenvliedt, in die tijd vallend onder Koudekerke.

Rechtsgeleerde en magistraat Pieter de la Ruë schreef in één van zijn boeken over Christiaanse dat zij: “een ongeblanket leven leidde als een andere Dorcas en op den 23 december 1735 in den ouderdom van ruim vijfendertig jaren zeer triomphantelijk stierf”.¹⁹ We kunnen hieruit opmaken dat Catharina een zeer vermogende dame was die zich onzelfzuchtig inzette voor haar medemens. Een weldoener, zoals we dat nu zeggen. Dat Catharina op 35-jarige stierf, klopt overigens niet, want zij was 47 jaar oud.²⁰ De erfgename van Catharina Elisabeth Christiaanse was haar dochter Anna Catharina Mattheus. Anna was de enige die aanspraak kon maken op haar moeders nalatenschap, ware het niet dat zij al in januari 1736 overleed, zeer kort na haar moeder.

Professor dominee

Anna Mattheus' man erfde in dat jaar de enorme nalatenschap van zijn vrouw. Zij liet hem niet alleen 't Huys te Gapinge na, maar ook de enorme som van acht ton. Haar echtgenoot was de in die tijd zeer bekende professor in de godgeleerdheid en predikant Jacobus Willemse. Op de kaart van Walcheren van de cartografenbroers Hattinga uit circa 1750 prijkt zijn naam en krijgen we bovendien een indruk van de omvang van zijn landgoed in Gapinge. Willemse was vanaf 1724 korte tijd predikant in Biervliet en Heemstede, stond een paar jaar in Vlissingen en werd in 1728 in Middelburg beroepen. Daar bleef hij meer dan 50 jaar in het ambt. In 1740 had hij een beroep naar het grote Amsterdam afgewezen, waarna Middelburg hem beloonde met een hoogleraarschap aan de Illustre School

in die stad. Later kreeg Willemse daar nog betrekkingen aan de Latijnse School en de Nederduitse scholen. Jacobus Willemse was in 1728 in het huwelijk getreden met Anna Catharina Mattheus. Anna had daarvoor gewoond in Oost-Indië, maar was teruggekeerd naar haar geboortegrond Walcheren, waar zij in Middelburg Jacobus ontmoette.²¹

Het echtpaar Willemse-Mattheus woonde in Anna's (groot)ouderlijke woning, het eerder genoemde huis aan de Rouaanse Kaai. Na een huwelijk van nog geen acht jaar liet Anna het leven. Willemse hertrouwde in 1738 met Elisabeth Verwout Noiret, maar ook het samenzijn met zijn tweede vrouw was, als gevolg van haar overlijden, slechts van korte duur. Jacobus Willemse bleef kinderloos achter.

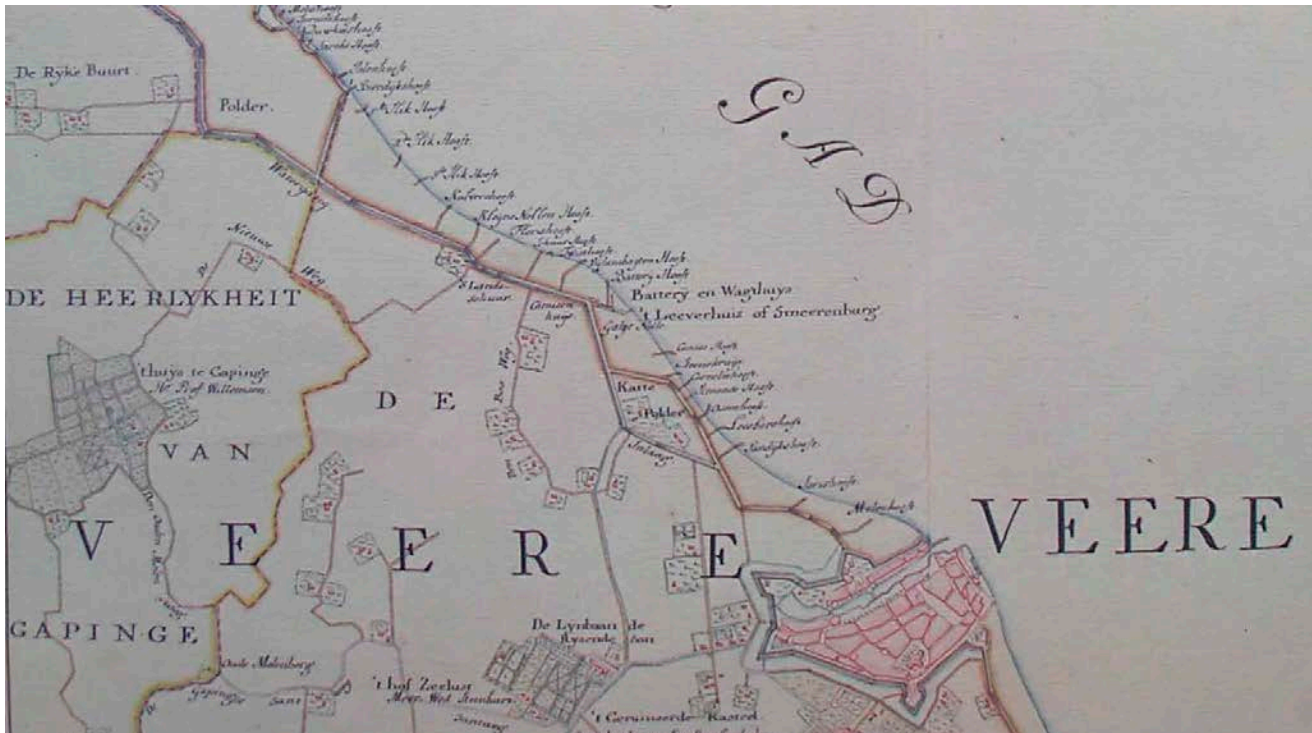
Op zijn buitenplaats in Gapinge verbleef Willemse slechts een paar weken per jaar. Naar verluidt zou het hem daar te eenzaam zijn geweest. In maart 1779 vroeg hij ontslag aan bij zijn kerkgemeente. In februari 1780 stond Willemse nog voor één keer op de kansel. Anderhalve maand later blies hij zijn laatste adem uit, in de ouderdom van 82 jaar. Jacobus Willemse werd door velen gewaardeerd en was een zeer geliefde man. Zijn nalatenschap bestond niet alleen uit onroerende goederen, maar ook uit een uitgebreide privébibliotheek en een aanzienlijke collectie schilderijen.²²

Van Essen en Schorer

Na de dood van de dominee kocht Jacoba Susanna van Essen in 1781 't Huys te Gapinge.²³ Jacoba was opgegroeid op de buitenplaats Essenveld. Vader Jacobus van Essen

Portret van Jacob Snouck Hurgronje. ZA, Zelandia III. IV, cat.nr. 0467.

Detail uit de kaart van Walcheren van de gebroeders Hattinga, ca. 1750.

was eigenaar van dit landgoed, dat wederom was gelegen op Koudekerks grondgebied. Nu moeten we de plek van dit verdwenen buiten lokaliseren tussen Oost-Souburg en Middelburg, ter hoogte van Klein Abeele.²⁴ Jacoba's leven kende in 1796 een tragisch einde. Zij overleed op 42-jarige leeftijd aan een beroerte en droeg bovendien een ongeborn kind bij haar. Van Essen woonde in de Wagenaarstraat in Middelburg en eerder in de Walstraat in Vlissingen. Ze was getrouwd met mr. Petrus Gulielmus Schorer, die raad en secretaris was van Vlissingen. Mr. Schorer erfde 't Huys te Gapinge van zijn vrouw.²⁵

Snouck Hurgronje en de afbraak

Na de dood van mr. Schorer in 1817 verkochten zijn twee dochters, de jonkvrouwen Wilhelmina Johanna en Anna Petronella, in februari 1818 het kasteel in Gapinge. Daarmee was een bedrag van fl. 18.340 gemoeid. De nieuwe eigenaar werd mr. Jacob Lodewijk Snouck Hurgronje.²⁶ Jacob Lodewijk werd geboren in 1778 en trouwde in 1801 met Maria Catharina van Citters. Maria was een directe nazaat van de stichter van het kasteel, Aernout van Ceters. Mr. Snouck Hurgronje was onder meer advocaat, lid van de Staten van Zeeland en, in de periode 1835-1845, lid van de Tweede Kamer der Staten Generaal. Hij was vóór 1835 woonachtig in Middelburg en bezat daar huizen in de Noordstraat, de Lange Gortstraat en nog een aantal andere panden.

In 1843 werd Snouck Hurgronje verheven in de adelstand, waarna hij zich jonkheer mocht noemen. Twee jaar daarna overleed hij in zijn toenmalige woonplaats Den Haag. Het kasteel in Gapinge zal na Jacobs vertrek naar Den Haag in vervallen toestand zijn geraakt. In de memorie van successie (een overzicht van de erfenis), die kort na Jacobs dood werd opgemaakt, lezen we opmerkelijk genoeg

niets over 't Huys; wel worden een boerderij, 51 bunders wei- en bouwland, een kwekerij en bos beschreven.²⁷ In een notariële akte uit maart 1846, waarin een groot deel van de nalatenschap van Jacob wordt afgehandeld, wordt de buitenplaats wel vermeld, zij het nogal haastig in slechts enkele laatste regels. Daaruit blijkt, dat men nog niet heeft besloten hoe en of 't Huys verdeeld moet gaan worden over de drie erfgenamen, Jacobs kinderen Geertruida Johanna Mathilde, Gerardina Adriana Petronella en Adriaan Willem.²⁸ Wellicht twijfelden de erfgenamen of het kasteel behouden moest blijven. Voorlopig bleef het trio gezamenlijk de eigenaar.

De vraag is, of de Snouck Hurgronje's na hun vaders dood het kasteel nog bewoonden. In elk geval werd het huwelijk tussen Adriaan Willem Snouck Hurgronje en Geertruida Henderika Severijn op 25 oktober 1848 niet in Middelburg, maar in Gapinge bezegeld. Dat feit doet vermoeden dat het paar nog gebruik maakte van 't Huys. Zeker is, dat een aantal maanden later het doek definitief viel en het kasteel werd afgebroken. De Middelburgse Courant berichtte op 19 mei 1849 over het "in sloping zijnde (...) Huis te Gapinge".²⁹ Daarna volgden er meerdere aankondigingen over het te koop aangeboden afbraakmateriaal en over de inboedel. De net buiten de slotgracht gelegen boerderij en bijgebouwen waren al enkele jaren eerder tegen de vlakte gegaan.

Het perceel waarop het kasteel stond, werd op 1 november 1849 op Geertruida Snouck Hurgronje's naam geschreven.³⁰ In een op die datum opgestelde notariële akte worden de "onverdeeld gebleven goederen" eindelijk afgehandeld. Het kasteelperceel, ook 'het eiland' genoemd, was intussen ingericht als tuin, maar werd later geschikt gemaakt voor landbouwdoeleinden.

Grote delen van de Gapingse bezittingen van de Snouck Hurgronje's die eerder bij het ontmantelde kasteel hoorden, werden in de loop der tijd verkocht. De boerderij 't Hof te Gapinge', aan de Gapingsedreef, en nog vele hectare bouw- en weiland zijn voorbeelden daarvan.³¹ Wat het kasteelperceel betreft, zou de familie tot in het zesde decennium van de twintigste eeuw eigenaar blijven. Pas in 1967 vond er een openbare verkoop plaats waarbij de erfgenamen van de in 1962 overleden jhr. mr. dr. Willem Adriaan Jacobus Snouck Hurgronje, achterkleinzoon van Jacob Lodewijk Snouck Hurgronje, het kasteelperceel te koop aanboden.³² De destijds bekende makelaar Cornelis Willemse uit Oostkapelle bleek daarbij de hoogstbiedende. Niet lang daarna verkocht Willemse de grond door aan de Rotterdamse arts Oudshoorn. In 1972 werden er op dit terrein bomen aangeplant onder leiding van Staatsbosbeheer. Oudshoorn wilde graag een huis bouwen op het eiland, maar kon na vele pogingen niet tot overeenstemming komen met de gemeente Veere. In de jaren tachtig nam Oudshoorn een bevriende relatie in de arm, projectontwikkelaar Cornelis Bongaertsz. Deze Wassenarder verkocht het kasteelperceel in 1988 aan de toen in Ritthem wonende heer Pieter Dekker.

Opnieuw bebouwd

Aan het einde van 1988, 140 jaar na de afbraak van het kasteel, werd begonnen met het wederom bebouwen van het eiland, in opdracht van Dekker. "Ik had destijds een melkveehouderij die ik in 1986 had verkocht. Toen ik zag dat er villagrond te koop was op een historische plek nabij Gapinge was ik zeer geïnteresseerd. De eerste steen van het huis werd in december 1988 gelegd. Ik woon nu al 25 jaar op deze prachtige plek."

Een nieuw kasteel staat er tegenwoordig niet, maar de moderne villa die hier werd gebouwd, misstaat absoluut niet op deze bijzondere plek, aan de Snouck Hurgronjeweg 1. Integendeel: de Domburgse architect Piet Klopmeijer liet zich inspireren door oude afbeeldingen van het kasteel en gaf zijn schepping een stijlvolle, hedendaagse uitstraling. Interessant is een aantal feiten dat herinneringen oproept aan het verleden. Zo werd de villa voor een deel op de fundering van het kasteel geconstrueerd, werd een oude welput, die bij de inrichting van het terrein door Dek-

Luchtfoto van het huidige Huys te Gapinge, waarop de oude slotgracht mooi in beeld is gebracht (met dank aan luchtfotograaf Peter Buteijn).

Het huidige Huys te Gapinge (foto auteur, april 2014)

ker zelf werd ontdekt, hersteld door de Stichting Landschapsbeheer Zeeland en is de beschoeving van de oude slotgracht bij een zeer lage waterstand nog te herkennen. Er heeft in 1988 bovendien een bescheiden archeologische verkenning plaatsgevonden, waarbij wat aardewerk, fragmenten van polychrome en blauwe wandtegels werden gevonden. Waar deze vondsten zich nu bevinden, is noch bij Dekker, noch bij de Stichting Cultureel Erfgoed Zeeland bekend. Dekker: "Ook Oudshoorn vond in de tijd dat hij grondeigenaar was verschillende tegeltjes. Die had hij uit de gedempte slotgracht gehaald. De vondsten had hij vervolgens bij de schouw gelegd in zijn huis aan de Rijkebuurtweg."

Een mooi initiatief is het informatiepaneel, dat bij de ingang van het landgoed werd geplaatst. Het bord heeft echter een verbeterde tekst nodig. Er staat nu onjuiste of vaag omschreven informatie op het paneel. Dat is jammer. Laten we hopen dat er een hernieuwd initiatief zal worden genomen om de huidige tekst aan te passen.

Jaco Simons publiceert over regionaal-historische (Walcherse) onderwerpen.

Bijlage

Eigenaren van het kasteel 't Huys te Gapinge

Aernout van Ceters, tussen 1603 en 1610-1635
 Onbekend, tussen 1635-1649
 Pieter Biscop, tussen 1635 en 1649-1656
 Samuel Biscop, 1656-1667
 De kinderen van Samuel Biscop, 1667-1715
 Boudain Mattheus, 1716-1717
 Catharina Elisabeth Christiaanse, 1717-1735
 Anna Catharina Mattheus, december 1735-januari 1736
 Jacobus Willemsse, 1736-1780
 Johanna Susanna van Essen, 1781-1796
 Petrus Gulielmus Schorer, 1796-1817
 Jacob Lodewijk Snouck Hurgronje, 1818-1845
 De drie kinderen van Jacob Lodewijk Snouck Hurgronje, 1845-1849

Noten

- 1 ZA, Handschriftenverzameling Rijksarchief in Zeeland, Overloper uit 1566, inv.nr. 1198, fol. 116.
- 2 ZA, Rekenkamer van Zeeland (Rekenkamer II), Overloper uit 1581, inv.nr. 1128, fol. 114-116.
- 3 Idem, Overloper uit 1589, inv.nr. 1129, fol. 116.
- 4 ZA, Rekenkamer van Zeeland, Rekenkamer D, inv.nrs. 62750 en 62760.
- 5 ZA, Polder Walcheren, Overloper uit 1608, inv.nr. 271, fol. 114-116.
- 6 De Val van Antwerpen was een feit in 1585, nadat de Spanjaarden de stad hadden heroverd op de Republiek. Naar schatting verlieten 40.000

- inwoners (40 procent) de metropool. Zij vertrokken naar steden in de Noordelijke Nederlanden, waaronder Middelburg.
- 7 Verzameling Verheye van Citters, inv.nr. 42d.
  - 8 Erik P. Löffler, A subject of the 'Small landscapes series' identified, in: *Print Quarterly*, maart 2011, p. 45-49.
  - 9 Zie noot 1.
  - 10 Zie noot 7 en ZA, Polder Walcheren, Langdijkboek uit 1649, inv.nr. 274, fol. 416verso.
  - 11 Collectie Zeeuwse Genealogieën, inv.nr. 12.
  - 12 ZA, RAZE, inv.nr. 1142, fol. 5verso.
  - 13 Handschriftenverzameling Rijksarchief in Zeeland, inv.nr. 1199, fol. 116 en Collectie Zeeuwse Genealogieën, inv.nr. 4, p. 27, 44 en 45.
  - 14 W. de Klerk, *De magistraat der stad Middelburg ...*, Middelburg 1744/1771.
  - 15 ZA, RAZE, inv.nr. 1143, fol. 45. De akte is gedateerd op 26 maart 1716.
  - 16 Jaco Simons schreef over Westerbeek een artikel in *Klaver Vier* (2013, nr. 5). Zie: www.lacoda.nl (historische artikelen, Hof Westerbeek, *Klaver Vier*, p. 7).
  - 17 Zie noot 13.
  - 18 Collectie Zeeuwse Genealogieën, inv.nr. 46.
  - 19 Zie: F. Nagtglas, *Levensberichten van Zeeuwen II*, p. 779.
  - 20 Zie noot 13. Zie ook: Rekenkamer van Zeeland, Rekenkamer D, inv. nr. 59941.
  - 21 W.M.C. de Regt, *Naamlijsten der predikanten van Zeeland*, deel II (kopie in Zeeuws Archief).
  - 22 F. Nagtglas, *Levensberichten van Zeeuwen IV*, p. 954-958. Nagtglas schrijft uitgebreid over prof. ds. Willemse.
  - 23 Zie noot 13.
  - 24 B. Silkens en J. Kaljouw schreven in *De Wete* een artikel over Essenveld (*De Wete*, 2008, nr. 4, p. 26-32).
  - 25 Collectie Zeeuwse Genealogieën, inv.nr. 43.
  - 26 Rechterlijke Archieven, inv.nr. 400, dubbele repertoria notaris Pieter van der Graft. Tevens werd een bijbehorende boerderij met 80 gemeenten en 69 roeden land voor f. 19.375 verkocht aan Snouck Hurgronje.
  - 27 ZA, Memories van successie (op microfilm), inv.nr. 426, nr. 15/640, cassette 64.
  - 28 Notarissen in Zeeland 1842-1895, inv.nr. 452, akte 991. Notaris Pieter van der Graft.
  - 29 www.krantenbankzeeland.nl, *Middelburgsche Courant*, 19 mei 1849.
  - 30 Notarissen in Zeeland 1842-1895, inv.nr. 458, akte 2094. Notaris Pieter van der Graft.
  - 31 Notarissen in Zeeland 1926-1935, inv.nr. 630, akte 10014 en 10015. Notaris J.C. Blaupot ten Cate. Verkoop van 27 hectare bouw- en weiland aan de broers Jan en Piet Aarnoutse.
  - 32 Jhr. mr. dr. Willem Adriaan Jacob Snouck Hurgronje was eerst gemeentesecretaris van Middelburg en werd daarna griffier bij de Provinciale Staten van Gelderland.

CURSIEFJE | Een Zuid-Bevelands labyrint

Hoedekenskerke, het 'spoorpark' van de SGB. Zomaar een mooie zondagmiddag in oktober. Het stoomtreintje is gearriveerd, het park De Pluimweide met zijn attracties en horeca loopt vol passagiers. Ik herinner me een ruzie van jaren geleden, toen het voormalige, door particulier initiatief beheerde park moest wijken voor het huidige, dat tot stand is gekomen met EU-fondsen. De heibel van weleer is nu verstomd. Iedereen lijkt zich prima te vermaken, of zich niet héél erg te vervelen. Als je doorloopt, naar het einde van het terrein, beland je ineens in een door zijn relatieve verwaarlozing bijna feeëriek gebiedje. 'De meest folly-achtige kunstvliedberg rijst op in de omgeving van het stationnetje van de toeristische Stoomtram Goes-Borsele te Hoedekenskerke. Deze berg wordt zelfs bekroond door een houten 'verdedigingstoren', schreef ik in een passage over educatieve 'kunstvliedbergen' in *Van schandsteen tot straatkapel* (2000). Van een berg of ophoging is eigenlijk niet veel te bespeuren, maar de toren verrijst nog altijd fier. Om op het eilandje te komen waarop hij staat moet je door een oud appelboomgaardje – de valooft ligt overvloedig verspreid in het gras – én een doolhof van paden in het water. Van de ene minuut op de andere ben je in een mythisch landschapje beland. De appel. Het labyrint (waarvan de doolhof een speelse nakomeling is). De toren. Allemaal archetypische beelden uit onze folklore en historische letterkunde. De appel als beeld van hernieuwde jeugd of zelfs onsterfelijkheid (*Hesperiden*). Het labyrint als de levensweg die naar de beloning van onze beproevingen voert: het uitzicht vanaf de toren. Wat ziet ú als u eenmaal bovenop staat?

Jan Kuipers

(Foto H.M.D. Dekker)

Een negentiende-eeuws pistool uit Kapellebrug

Op 28 april 2014 werd bij de aanleg van de Ovonde op de kruising van de N290 (Gentsevaart) en de Klingestraat, op de grens tussen Nederland en België, door een kraan een glazen pot kapotgetrokken. Op het eerste gezicht niet echt een gebeurtenis waarvoor mensen warmlopen. In dit geval was dat anders. De pot bevatte namelijk een ongewone inhoud die direct de aandacht trok van iedereen die in de buurt aan het werk was. In de pot zat een pistool.

Karel-Jan Kerckhaert

De roestige loop maakte duidelijk dat het voorwerp niet recent aan de bodem was toevertrouwd. Het pistool werd zorgvuldig opgeborgen en bewaard. Via het internet kwam men erachter dat het een (waarschijnlijk) 19de -eeuws dubbelloops pistool uit waarschijnlijk Luik was. Omdat het een vondst van 50 jaar of ouder betreft, is de vondst vervolgens gemeld bij de Stichting Cultureel Erfgoed Zeeland (SCEZ). Eveneens enthousiast stelde de SCEZ een onderzoek in naar het voorwerp.

In een eerste poging meer over het pistool te weten te komen werd contact gezocht met het legermuseum in Delft. Na enkele uren kwam het antwoord: het betrof een 'civiel zakpistool dat dienst deed als persoonlijk verdedigingswapen'. De productieplaats was niet met zekerheid vast te stellen omdat dit type pistool in drie plaatsen *en masse* is gemaakt, te weten Luik, Birmingham en Suhl.

De foto's van het pistool in ongereinigde staat maakten het onmogelijk het object beter te dateren dan de 19de eeuw. Na conservering zou een betere datering kunnen worden gegeven op basis van het ontstekingsmecha-

nisme. Wanneer sprake is van een verhoging achterop de loop waar de haan op slaat, betreft het een percussie-pistool uit de periode 1830-1870; indien achterin de loop aan de bovenzijde een gaatje of sleufje te zien is betreft het een pistool met penvuurontsteking uit de periode 1850-1900.

Of het pistool nu dateert uit de eerste of tweede helft van de 19de eeuw, de glazen pot (weckfles) dateert van rond het begin van de 20ste eeuw, zodat het pistool toen pas verborgen moet zijn. Het wapen was dus vermoedelijk niet nieuw toen het werd verstopt. Dat het in een fles verstopt is geeft aan dat het begraven van het wapen geen manier was om voor eens en altijd van het pistool af te komen. Wanneer men dat had willen doen zou men het niet zo zorgvuldig hebben opgeborgen. Zeer waarschijnlijk was de eigenaar van plan om het op een later tijdstip weer op te halen, maar is dit nooit gebeurd.

Het pistool zoals het werd aangetroffen (beeldbank SCEZ).

Het schoongemaakte pistool in zijn weckfles (foto SCEZ).

Smokkelaars en stropers

De vraag die blijft rondspoken is wat de reden achter het verbergen van het pistool is geweest en waarom het nu precies daar werd verstopt. Het exacte antwoord op deze vraag zullen we waarschijnlijk nooit weten. Wat we wel weten is dat de vindplaats in de directe omgeving van de Nederlands-Belgische grens ligt. Dat dit voor het openstellen van de grenzen een omgeving is geweest waar het met regelmaat onrustig was omdat het hier wemelde van de smokkelaars en stropers is algemeen bekend. Dat dit lieden waren die geweld niet uit de weg gingen blijkt onder meer uit een krantenartikel in *De Zeeuw* van 1 januari 1891. Daarin wordt melding gemaakt van een brute moord op Rijksveldwachter en jachtopziener Adriaansen. Vuurgevechten tussen stropers en veldwachters kwamen ook met regelmaat voor. In de memoires van veldwachter Mulder is zelfs sprake van een ware veldslag tussen veertig stropers en een aantal veldwachters waarbij de karabijn-schoten van alle kanten door de lucht knalden. Als we dan ook rekening houden met de aanwezigheid van 'de draad', een hoogspanningskabel bedoeld om vluchtende Belgen en Duitse deserteurs tegen te houden gedurende de Eerste Wereldoorlog (1914-1918), is het niet zo gek dat iemand zich wilde beschermen en daarvoor een pistool in bezit had. Zo geeft de vondst van dit pistool ons een prachtig inkijkje in de roerige tijden van weleer. Het pistool uit Kapellebrug is nog te zien in 's Landshuis aan de Steenstraat 37 in Hulst.

Karel-Jan Kerckhaert is archeoloog en als adviseur verbonden aan de Stichting Cultureel Erfgoed Zeeland in Middelburg.

Tekening van Albert Hahn over de Dodendraad ('de draad') op de Belgisch-Nederlandse grens in Zeeuws-Vlaanderen (1915).

Van de Zêeuwse Dialectverênigieng

Van de redactiecommissie

Als dit nummer bij u in de bus valt, is het inmiddels weer de tijd van de feestdagen. Allerlei goede wensen worden of zijn dan al uitgewisseld. Het valt mij op dat het steeds vroeger in de maand december gebeurt en dat het aantal digitale wensen steeds toeneemt. In mijn jeugd, in de jaren vijftig van de vorige eeuw, kon je vlak voor de kerstdagen goede wensen verwachten, maar de meerderheid kwam toch zo rond nieuwjaar. Bovendien kreeg je toen eigenlijk weinig kleurige kaarten. Bijna iedereen stuurde elkaar visitekaartjes met de vermelding g.n. erop. Die letters stonden voor 'Gelukkig Nieuwjaar'. Ik herinner mij dat de postbode ze in Ouddorp ook op nieuwjaarsmorgen bezorgde. Ze zaten in kleine witte envelopjes met een blauwe postzegel van twee centen erop. Wilde je iemand feliciteren dan gebeurde dat op dezelfde manier, maar dan schreef je p.f. op het kaartje, wat 'per felicitatie' betekende.

Toen ik vandaag in een oud album met ansichtkaarten bladerde om een foto van Tholen te zoeken voor 'M'n stikje' kwam ik een fraai exemplaar tegen van een nieuwjaars-

kaart. Ik haalde hem uit het album om naar het poststempel te kijken en zag het jaartal 1941. De datum was niet meer te zien, want de postzegel was van de kaart afgeweekt. De afzender heeft hem vanuit Tholen verstuurd aan mijn toen dertienjarige zus Jansje. Alleen die naam, geen verder adres, en de plaatsnaam Ouddorp erop. De kaart werd dan gewoon op het goede adres bezorgd, want de postbodes kenden toen immers iedereen op het dorp. Ik vroeg mij af wanneer men ooit is begonnen met het verzenden van kerst- en nieuwjaarskaarten. In elk geval moet al voor de oorlog zijn geweest, want ik vond in het album nog meer zulke kaarten. Een vriendje van mij ontving in die tijd prachtige gekleurde kaarten van familie uit Amerika.

Een ander onderwerp dat ik hier aan de orde wil is al in de vorige *Nehalennia* aangekondigd, namelijk de zogenaamde *zeispreuken*. Dat zijn spreuken van het type *Alles met mate, zei de kleermaker, en hij sloeg zijn vrouw met de ellestok*. Onlangs kwam ik in mijn collectie een klein boekje tegen uit 1965. Het had de titel *Allemaal mensen* en dr. C Kruiskamp had het geschreven. Het boekje bevat ruim 900 van dit soort spreuken is voorzien van een inleiding, waarin de schrijver uitlegt wat de kenmerken ervan zijn. Nu is niet elke spreuk waarin het woord *zei* voorkomt een zogenaamde *zeispreuk*. Die moet aan de volgende voorwaarden voldoen: hij bestaat uit drie delen. Eerst een bewering, dan degene die het zegt en vervolgens een beschrijving van de situatie waarin de bewering geplaast moet worden.

Enkele voorbeelden uit het boekje van Kruiskamp:

Ik ga eens zien of mijn familie slaapt, zei de boer, en hij keek in het varkenskot

Ik ben van hoge geboorte, zei Henk, en hij was op zolder geboren.

Weer een zieltje erbij, zei de pastoor, toen er een hond de kerk binnen liep.

't Is erg, zei Tinus, en hij was acht dagen getrouwd.

Kruiskamp: 'Zeispreuken hebben het karakter van anekdoten waarin het gezegde in de mond wordt gelegd van een persoon die het als rechtvaardiging van een door hem gepleegde handeling of als commentaar bij een situatie gebruikt. (...) Onder *zeispreuken* zou ik dan in 't algemeen alle spreekwoorden willen verstaan die de vorm hebben van een citaat.'

Door de combinatie van de bewering en de situatieschets ontstaat een komisch effect.

Bestaan er ook zeispreuken in dialect? Zeker, dat is het geval. Ik heb alle regioboeken van de Zeeuwse dialecten er maar eens op nagekeken, maar de oogst was jammer genoeg schaars. Voor Oost Zeeuws-Vlaanderen kwam ik de volgende tegen: *Dàs de jeugd, zee, gròòtvaoder en 'ij sprong over 'n stròòike(n)*: goedmoedige spot met oude mensen, die denken heel wat verricht te hebben, als ze een kleinigheid hebben gedaan.

Uit West Zeeuws-Vlaanderen: *'t Gaot 'r deur, zei den ekster, en de katte sleept'n deur 't gòòtegat*: er is niets aan te doen.

Van Goeree: *De draegers woore bedankt, zei Kees, toe 'n dronkig thuus'brocht wier*.

Weinig dus. Er ligt hier nog een heel onderzoeksgebied braak. Daarom willen we uw hulp vragen.

Kent u spreuken die aan bovenstaande voorwaarden voldoen? Laat ze ons weten.

De redactie van de dialectafdeling heeft weer haar best gedaan om er een leuk, boeiend en kleurrijk geheel van te maken. Namens de redactie wens ik u dan ook weer veel lees- en kijkplezier. Tevens iedereen een gezond en gelukkig nieuwjaar toegewenst.

Pau Heerschap

Verenigingsnieuws

Dialectdag

Van de dialectdag op 18 oktober in De Vroone kregen we een impressie binnen. Onze leden kwamen weer van heinde en verre. Leuk was de Zeeuwse Vereniging uit Dordrecht te mogen begroeten. Bovendien plaatsen we in deze Nehalennia een aantal foto's, zodat de lezers een goed beeld van deze dag krijgen. Het was een geslaagde dag en we reserveerden alvast voor volgend jaar: zaterdag 17 oktober 2015.

Wee nae De Vroone

Ik heb die titel boven m'n stukje gezet, omdat het organiseren van de jaarlijkse dialectendag in De Vroone iets vertrouwd had. Om te beginnen de reis naar Kapelle. Vroeger reden we altijd bijna blindelings naar De Vroone. Maar dat was nu even iets anders, omdat de weg bij het station opgebroken was. Dat was nu even uitkijken geblazen. Gelukkig was de weg goed bewegwijzerd en we herkenden het gebouw onmiddellijk. Parkeerplaatsen genoeg. 'n Lekker herfstzonnetje begroette ons (later zou de weerman 's avonds op het journaal zeggen, dat het de warmste 18° oktober was sinds de waarnemingen in 1901 begonnen). Buiten zaten al een paar dames lekker een sigaretje te smoren. De stoelen stonden er al klaar voor. Wie er ook klaar voor waren, waren voorzitter Hans Jebbink en Pau Heerschap, die ons welkom heetten en de hand schudden. Dan voel je je echt welkom. "Wae zie je dat nog?" zei m'n vrouw toen we binnenstapten, dat je zo hartelijk ontvangen wordt. We keken in het

(Foto Studio De Bruine)

rond en zagen dat de tijd hier ook niet had stilgestaan. Hoeveel jaar was het niet geleden, dat we hier de dialectdagen vierden? Misschien wel tien jaar. Maar vanouds was er weer de gezelligheid. Die gemoedelijkheid. En wat was die hal opgeknapt. Met prachtige oude foto's. In een hoekje stond zelfs een oude buiskachel te gloeien.

Voor de boekenstand was het even uitkijken met een kop koffie in je hand. "Eigenlijk zouden we wat vroeger moeten komen, volgend jaar," zei m'n vrouw nog, "dan kan je rustig de nieuwe boeken doorsnuffelen." Da's best een goed idee, wat vroeger komen en rustig rondkijken, een kopje koffie drinken en een bolus genieten. 't Is nu een beetje van roefel de schoefel. 'n Handje schudden en de grote zaal in. De vergadering verliep vlotjes. We moesten wel even lachen toen Engel Reinhoudt aan het woord kwam. Hij vertelde over de actie om een standbeeld van dr. Rika Ghijsen op te richten in Domburg, Mw. Ghijsen voltooide 50 jaar geleden het Zeeuws Woordenboek. Daarom dat standbeeld. Dit bericht had hij ook naar de PZC gemaild. Met de vergelijking van het standaardwerk De Kroniek van Smallegange, dat in 17honderd zoveel werd uitgegeven. Nu hadden ze bij de PZC weinig historische bagage, want, zo vertelde Engel, er stond vandaag in de krant, dat mw. Ghijsen werd vergeleken met Smallegange, de man van de Zeeuwse boerderijen die daar talrijke boeken over had geschreven. En laat die Smallegange nu samen met z'n vrouw in de zaal zitten... Die kon trouwens direct aan de

(Foto Studio De Bruine)

slag. Hij vertelde honderd uit bij zijn plaatjes over boerderijen. Zijn tocht door Zeeland was een prachtige ode aan het cultureel erfgoed.

Ook 's middags ging het die toer op. Het koor van Mooi Zeeland had een prima pianiste meegenomen. Gezellig, dat koor met bekende liederen. Ook de presentatie van de drachten uit Zeeland viel bij de bezoekers goed in de smaak. Jammer, dat alles vóór en niet op het toneel getoond werd. Ik ben maar een beetje opzij geschoven, want voor me zat een vrij forse dame, die zich zo nu en dan even rechtte om ook maar alles te kunnen zien. Gelukkig kon ik na afloop nog even met een vrouw in de katholieke Bevelandse dracht praten, zodat we toch alles nog eens van dichtbij gezien hebben. Ze vertelde me dat de mannen vroeger rode kousen droegen in haar dracht.

Op het eind van de middag zijn we nog even langs de boeken gegaan, maar daar was niet veel meer. "Zeker goeie zaeke edae?" vroeg ik nog en de twee vrouwen knikten. Ze waren dan ook net zo tevreden als wij.

Toen we terugreden naar huis, scheen de zon. Sommige populieren stonden al dun in hun blad. "Kiek," dacht ik, "dae zou Smallegange ook nog 'n mooi plaetje van kunne maeke."

Een dialectfan

Van de bestuurstafel

Op de laatste dialectdag vertelde ons nieuwe bestuurslid dr. George Will, dat hij zich speciaal zal bezig gaan houden met de financiële administratie van *Nehalennia*. Als het goed is, heeft hij u herinnerd aan de contributie van *Nehalennia*. Door deze contributie te betalen, bent u tevens lid van de Zeeuwse Dialectvereniging en/of de Werkgroep CultuurHistorie. Net zoals in de vorige jaren. Van ons ijverig lid Jan Lauret ontvingen we het script *Raodiopraot*, een bundel columns die hij voor Omroep Zeeland schreef en uitsprak in de afgelopen maanden. Het is de bedoeling dat *Raodiopraot* binnenkort verschijnt. Dat zal zijn in boekvorm, waarin ingesloten zit een CD met dezelfde titel, waarop de teksten te horen zijn in het dialect van het Land van Axel. Dat alles kon mogelijk gemaakt worden door belangeloze medewerking van Omroep Zeeland.

Ook is er een werkgroep bezig met aanpassing van de statuten. Naast dialect, zal daarbij ook aandacht zijn voor Zeeuwse volkskunde. Het is de bedoeling dat de vernieuwde statuten in de komende jaarvergadering besproken zullen worden. Wie met de werkgroep wil meepraten, die kan contact opnemen met de secretaris.

Invullen van de vragenlijsten? Dan kan individueel, maar u kunt ook samen met een paar dialectsprekers samenkomen. Gezellig even per groepje invullen. U kunt de lijsten kopiëren in de supermarkt of van onze site halen: www.zeeuwse-dialect.nl Een keer proberen. Het is de moeite waard. Op Schouwen-Duiveland, in de Zak van Zuid-Beveland en in Zeeuws-Vlaanderen komen groepjes samen. De middag kan al dan niet aangevuld worden met verhalen voorlezen,

raadsels opgeven of een verhaal vertellen. Kortom: met dialect kun je alle kanten op. De invullers hoeven geen lid van onze vereniging te zijn; ze kunnen dus ook hun lijsten insturen. We zijn benieuwd naar jullie reacties.

Nieuwe leden vanaf oktober 2013 tot oktober 2014

We verwelkomen onze nieuwe leden en hopen dat ze zich thuis mogen voelen bij onze vereniging. Het zijn: Mevr. M. Kloet, 's Heer Arendskerke en de heren: W.P.A. Brouwer, Vlissingen; J. Dieleman, Goes; A. 't Gilde, Winterberg, Zwitserland; Drs. S.M.P. Jongepier, Middelburg en L. Kievit, Oudelande.

Jubilarissen Nehalennia 2014

We feliciteren allereerst onze jubilarissen. Zij zijn trouwe supporters van onze vereniging en het dialect. Met trots geven we hun namen door:

50 jaar

Dhr. J. van den Berg	Middelburg
Mevr. De Bruin	Middelburg
Dhr. P.A. Harthoorn	Amsterdam

40 jaar

Mevr. J.N. de Graag-Zuidweg	Goes
Drs. G.R. Heerebout	Kloetinge

25 jaar

Mevr. J. Bij De Vaate-Eckhardt	Zierikzee
Dhr. W. Deurloo	Leidschendam
Mevr. A. van Dongen-De Ruijter	Burgh-Haamstede
Dhr. F. Gittenberger	Breskens
Dhr. J.L. Murre	Middelburg
Dhr. A.A. van der Schee	Burgh-Haamstede
Mevr. N. Slager-Den Engelsman	Oud-Vossemeer
Mevr. M.C.M. Ton-van Sabben	's-Gravenpolder
Dhr. P.J. Verburg	Colijnsplaat
Dhr. G.J. Vogelaar	Amersfoort
Mevr. A. van Waarden-Koets	's-Heer Hendrikskinderen

Mevr. M.J. van der Woude-Schout	's-Heer Arendskerke
Zeeuwse Vereniging Dordrecht	Zwijndrecht

M'n Stikje

Naer familie in Thole

Dit jaer was 't vuuftig jaar elee dat de Haeringvliejtbrugge 'eopend is, de verbindeng tussen Goerê-Overflakkê in de Hoeksewaerd. Het eiland was eindelek verlost van 'n êewenlank isolement. As wiele 't vroeger 't over de 'overkant' hao, bedoewlende dêêrmit 't gebiejd ten noorden van 't eiland, nôôit Zêeland. Dêêr konne m'n in diejn tied hêel moeilik komme. Toch gienge m'n d'r wel 's naertoe. Dat was dan naer Thole, want dêêr weunende de jongsten broer van moewder. Nóg vroeger weunende d'r aok 'n meu'ie van moewder: meu'ie Belia. Die was ôôit vertrokke nae Thole om huushouster te wooren bij 'n ouwe jonge joon. Op 'n geveve moment

[M'n stikje.jpg] Hier weunende meu'ie Belia in 't huis reks naest 't êerste huus reks. Moewder in ome Jaop logerende dêêr. In laeter ik aok, toe ome Jaop d'r weunende.

is ze mit z'n 'etrouwd. Ter gelegenheid van die gebeurtenis is toe femielje vanuut Ouddurp met vissersschuuten, zogenaemde blaazers, dêêrheene 'ereisd. Laeter ging moeder aok wel 's bie meu'ie Belia logere. Hoe ze dêêr dan kwam, weet ik niejt. Aok d'r jongsten broer, ome Jaop, gieng d'r wel 's 'n weeke nae toe. Die gieng dan op de fiets. Op d'n Hoek van Sint Jaepe in Oude-Tonghe kon je dan mit 'n klein bôd'ie nae Bruunisse overvaere. 't Was dan allemaele bie mekaore 'n ofstand van ongeveer zeventig kilometer.

Die naam van mien kreeg verkêêrieng mit 'n buurmeisje van meu'ie Belia. Nae z'n trouwene heit 'n êêrst nog 'n hortie in Ouddurp 'eweund in laeter is 'n in Thole gôd weune. Hij wêrkende bie boer Sieling, die van Melissant ofkomstig was. Sieling weunende op 'n môdie stee in art-decostijl, mit 'n toren'ie d'rop, even buuten Thole. Die boerderieje hiejtende 'Stadzicht'. 'n Broer van Sieling was op Flakkêe naauw betrokke bie de NV Haringvlietbrug. Hie was zelfs êên van de hotemetoten, in d'r woordt ezeid dat hie model estôd heit voor êên van die veinten van 't stoere graniete beeld dat bie de Haeringvlietbrugge stôot. Noe zouwe moewder in ik voor 'n paer weken naer Thole gôd. 't Mot in de zeumervakansie van 1957 'eweest hê. We gienge mit openbaer vervoer, mit d'n bus, want d'n tram ree sind 'n jaer niejt mêêr. Allêene 't lijn'ie Menheersen - Menheersense Hôôd was nog in gebruik voor goederevervoer.

Van 'n tante mochte m'n 'n koffer lêene. Dêêrin wiere de klêêren edae: wat zeumergoewd voor deur de weeke in 'n paer verschôoniengen. Ielken dag 'n schôônen ongerbroek was in diejn tied niejt gebruukelijk. Mar as ie op reize gieng, dee je wel altied n schôônen an, want moewder zei altied: 'As je ongerweege soms 'n ongelok kriegt, in naer 't ziejkenhuus mot, hei je in ielk geval 'n schôônen ongerbroek an'.

Noe zatte m'n in uuze 's zondaekse klêêren in d'n bus nae Menheersen. Dat was makkelek, want je hao dan gelieke klêêren bie je om op zondag nae de kêrke te kunnene. In Menheersen steppende m'n over op d'n bus naer De Plaete. In Achthuuzen steppende m'n uut in gienge gelieke d'n diek of nae 't café, wêêr veinten zatte te kaertene in 'n paer

waere d'r an 't biljartene. Ik was dêêrvôor nog nôôit in een café geweest, want dêêr kwam ie gewoen niejt ... D'r most êêrst 'n taxi 'ebeld woore, die je nae Sluushaevene zou brienge, want openbaer vervoer dêêr naetoe was d'r niejt. Even laeter zatte m'n in de taxi. De bôôt naer Dintelsas van rederij Van der Schuyt lag al klaer. We gienge an boord. Noe was 't zaek om 'n chauffeur an te sprekene om mee te magge riejn naer bevoorbeeld Dinteloord of Stêênbergen. Want aok vanof Dintelsas was t'r gêên openbaer vervoer. 't Lukkende, m'n konne meerieje toet Stêênbergen. Dêêr steppende m'n op d'n bus nae Bergen op Zoom in dêêrvandaan op diejn nae 't eiland Thole. Tegen de middeg kwamme m'n dêêr an. We hao 'n reize achter de rik van ruum vuuf uren!

't Wiere twêê hêel leuke weken in Thole, 'n prachtig oud sta'ie mit wallen in 'n gracht, de veste, in 'n môdie grôote laetgotische kruuskêrke mit 'n indrukwekkend interieur. Niejt dat m'n oom van die kêrke was, nêê ze waere van de gereformeerde gemêente, 't kleine kêrkje in de Kruuttoren. 's Zondagsochens gienge m'n dêêr naetoe. De ouwe psalmen van Datheen wiere d'r nog 'ezonge. An de 'nieuwen riejm' van 1773 waere ze nog lange niejt toe. 'n Ouderlieng las diejn ochend 'n preek van 'n een 'ouwe schriever'. Hij hao 'n bee'ie moeite mit de lastige woorden. Zo las 'n bevoorbeeld 'den goddelozen atteist' voor 'atheist. 's Aeves gienge m'n mit naam Jaop naer de 'grôote kêrke, zodat wielle aok 't prachtige interieur konne bewondere. Heel indrukwekkend, aok 't môdie urgjel mit de beelden bovenop de voorkant!

M'n neven, van wie d'n oudsten mar 'n paer weken jonger was as ik, liejte mien van alles zieje. We kuierende deur de Bosjes, 't stadspark op de wallen, wiele spelende in het strôd in de schuure van Stadzicht in reeje op de fiets nae snoopwienkeltie van tante Kriena in 't Ouweland. Aok gienge m'n zwemme in de oesterpitten, waarin die weeke vors waeter inêlaete was uut de Eêndracht. 't Leek noe 'n grôot zwembad.

De twêê weken vloge omme in 't wier tied om wêêr naer huus te gôdn. Op 'n middag ongername moewder in ik de reize vromme. Hoe m'n bie Dintelsas terechte kwamme, weet ik niejt mêêr. Wêêr mit 'n taxi? In ielk geval konne m'n meerieje mit 'n vrachtwaegen van de firma Van Rumpt uut Stad an 't Haeringvliet.

In dêêr stonden m'n dan op d'n diek bie de meule van Stad te liftene, want aok dêêr was toe 'n gebrekkige verbiendieng mit Menheersen: moewder in d'r zwarte regenjas in d'r zwarte strôdhoewd op, want ze was nog in de rouwe van opoe, in ik in 'n zondaekse klêêren, mit 'n nieuw kapsel. M'n nicht hao m'n haer achterover'ekamd in mit 'n soort spul dat als 't opdraogende stief wier, econserveerd. 't Leek noe wel 'n bee'ie op 't kapsel van Elvis Presley.

Al gaauw stoppende d'r 'n auto, die uus naer Menheersen brocht. Vroeg in d'n avond waere m'n wêêr thuus, nae wêêr 'n reize van ruim vuuf uren. Gelokkig hao m'n tussen de middeg al 'wêrm' 'egete bie oom in tante.

Noe ka j' dit alles haest niejt mêêr voorstelle. Ik rieje in vuufstig minuten naer Thole in de môdie stee Stadzicht stôot tegenwoordig hêelemaele in'ebouwd in de nieuwbouw.

In de scheerstoel

Contact

De winter komt d'r aon. D'n tiet van elken dag ard in m'n of werken is wee voorbie. Mao d'n tiet van elken dag voldoen-de bewegen nie, wan d'as goed voor een mins, ee. Dus: net as elk jaor in de wintertiet gaon 'k geregeld op pad. Soms wel 's naor 't bos en de duunen van Oôstkappelle of naor Oranjezon, mao meêstal bluuf ik in de buurte. Kan d'n auto ook bluuven staon. Goed voo 't milieu en de portemonnee. D'n enen dag doen 'k dan alle bolwerken van Middelburg, ongeveer anderalf ure en d'n andren dag doen 'k m'n rondje deu de polder in ongeveer dezelfde tiet. Ik loop'n dan onder andere nèst dà stik land wao 't nieuwe Walcherse ziekenuus zou moeten komen: Mortiere Middelburg, Vlissingen Noord. A 't beêsjie maor een naam eit. 'k Aon di najaor daor à de noôdige graoactiviteiten verwacht, mao dà zit er voorloôpig nie in dien ik. De bestuurders van de gemeênten Middelburg en Vlissingen doen d'r zoô lange over om iets verstandigs te beslissen, dad eventuele investeerders dienen: bekiek het mao, ik steek'n m'n centen wel erges anders in. In een particulier zurghotel op de boulevard in Vlissingen bievoorbeeld, volgend voorjaor gereêd voo gebruik of in een multifunctionele Music Hall op het kwakkelende Zepp in Middelburg. Dà loôp ik dan amao 't overpeinzen an 'k dao kuieren.

Mao goed, dao gaot di stikje eigenluk nie over. 't Gaod over een toevallige ontmoeting, een vluchtig contact. Vorige weke liep ik voo m'n polderwandelieng de stad uut. Eêst van uus uut lekker over de wandelpaoden van 't Meiveld, de groene longe van Middelburg Zuud, dan bie stoplichten oversteken in de buurte van een gebouw waar mensen in auto's eten uut een loket kriegen. Z'oeven d'r nie voor uut d'r auto. Over 't nut van bewegen en gezond eten gesproken. En dan nog een keer oversteken over de toegangsweg nao de wienkels van de Mortiere. Da kan enkel mee een flienke dosis waore doôdsverachting, wan daor is geên zebepad en dient 'r om dà de consumenten aost èn om bie de wienkels te komen en net zoôveel aost om wee naor uus te riejen. Je moet dus een schaors rustig moment afwachten om over te steken of dankbaar j'n and opsteken à 't 'r een paor voo je stoppen.

Noe nog een oôg bruggetje over en dan bin 'k in de polder. Neêë, geen eênzaome wieë polder zoo à je die op Noord-Beveland nog wè treft, maor een stroôk land, ingeklemd tussen Middelburg en de snelweg A 58. Rechts een waotergank en een zompig stik weie, een eldorado voo waoterveugels. Ik zien dao geregeld waoteroentjes, scholeksters, wulpen, reigers en zelfs oôievaors en ik oop dan stiekum dad dao noôit wienkels of uuzen gebouwd gaon worren. Ik loôp'n buuten de bebouwde kom netjes, zo an 'k 't geleêrd èn lienks van de weg, mee goed zicht op het tegemoet kommend verkeêr. 't is dan wel een polderweg, mao dao riejen toch geregeld auto's en scootertjes mee snelheden die bie controle flienk wà boetegeld zouen kunnen opleevr'n. Vandaoge is 't lekker rustig. Ik worren rechts inghaold deur een jongetje van een jaor of tiene op een roôd fietsje. Eigenluk een te klein fietsje voo z'ôn groôt vintje. "Hoi", roept ie a tie me sliengerend voorbie fietst. Ik: "Hallo!". Een ende verder stopt ie. Ie zet z'n eêne voet op de grond

en draoit z'n gezicht in m'n richtieng. Een langachtig wit gezicht mee een groôt uitgevallen uulenbril op z'n neuze. "Hoe heet je?", vraagt ie. Ik: "Jan". "O, leuk, ik heet Jan Kees. Doeï, hè!" Hij spurt weg op z'n roôie fietsje mee een vaort waar een dopingvrieë Toer de Francerenner jaloers op zou kunnen z'n. Ik vervolgen grinnekend m'n weg. Nog meêr genietend van m'n polderwandelieng dan normaol. Wan mee z'ôn ontmoeting kan m'n dag nie meêr kapot. Spontaon contact in de polder, zoômaor, rechstreeks, zonder tussenkomst van een zendmast.

Uit: Jan Lauret, *Raodiopraot*. Een bundel lees- en luistercolumns, die binnenkort zal verschijnen.

Fabels

Van de heer Schijve, Zuidhorn, maar geboortig van Schoondijke, ontvingen we een verzameling fabels. Hij schreef die in de loop der jaren in het dialect van het Land van Cadzand. Fabels zijn gedichten, waarin dieren optreden en zich gedragen als mensen. En zit in het verhaal een moraal. In het oude Griekenland schreef Esopus fabels en heel bekend is Jean de la Fontaine ermee geworden. En nu dus onze Schoondiekenaor. In de inleiding op de bundel lezen we:

Esopus was een ouwe Ghriek
Die lank geleej'n a faobels miek.
De la Fontaine deej 't in 't Frans,
mao dà kan ook op z'n Kerzans.

En dan steekt de dichter van wal. Lezen jullie mee?

De vlieghe

Twee mann'n in Bresjes stoeng'n an 't strand,
En keek'n nao den overkant.
Om ilder niks te laot'n ontkomm'n,
Wao'r'n ze de dune opgheklomm'n.
En dan mao wyz'n en ghebaor'n,
Toen an ze op het topje wao'r'n.

Bie 't waoter op het 'arde zand,
Liep Foonsje an de waoterkant.
Nieuwsgierig was die vint as wat,
Ze noemd-em 't Advertentieblad.

Toen Foons die tweeë dao zag staon,
Is-t-tie der ghauwe nao toe gheghaon.
Of ghaon, dà 's eigenlijk ghêen wao,
Want 'êël de klim was nog à zwaor.
Z'n 'emdruk plakkend van 't vocht,
As-t-ie de dune opgherocht.

Vroeg an die kèrels toen: "Misschien
Wi j'me vertell'n wà 'er is te zien?"
"Ik zien, je snapt nie oe à 't kan,
Een vlieghe op de Lange Jan."
Dà zei d'n eêst'n 'êël sereus.
"Ghò," zei d'n ander'n, "is dat 'eus?
Ik zien 'em nie, 'k bin nie z'ôn rapp'n,
Maor êêrluk wao, ik 'oôr'n 'em stapp'n."

*Nieuwsghierigaard, wees nie verwoonderd,
A j'af en toe es wôr verdoonderd.*

Van de adviseur streektalen

Vraag en Antwoord

Samen met drie andere provincies komen er tweemaandelijks vragenlijsten over dialect online. *Nehalennia*-lezers zijn geoefend in het invullen van vragenlijsten en kunnen de korte vragenlijsten op internet zonder veel moeite invullen. Er zijn ondertussen drie vragenlijsten verschenen, met een respons van ongeveer 500 mensen.

We hopen nog enkele vragenlijsten online te kunnen plaatsen de volgende maanden. Wellicht stoppen we met deze actie rond de zomer volgend jaar. Tot 4 januari kan Vragenlijst 4 ingevuld worden. Het gaat o.a. over streekge rechten. Invullen kan op www.hetverhaalvanhetzeeuws.nl (doorklikken naar vragenlijst 4).

In 2015 komen er zeker nog 2 vragenlijsten. Hebt u een dringende vraag die in de vragenlijst moet worden opgenomen, geef dan een seintje aan de adviseur streektalen v.de.tier@scez.nl.

Cursus over het Zeeuws

De Zeeuwse Volksuniversiteit organiseert een beginnerscursus over de Zeeuwse dialecten. Docente is de adviseur streektalen. In zes lessen krijgt u informatie over de verschillende dialecten in Zeeland. De cursus start op dinsdag 27 januari (19.30-21.30) in De Spinne, Joseph Lunslaan 7, Goes. Meer informatie op de website van de Zeeuwse Volksuniversiteit: <http://www.volksuniversiteitzeeland.nl/algemeen/zeeuws-dialect/>

Fotowedstrijd Oog voor Zeeuws

U kunt nog altijd uw foto's met Zeeuws dialect opsturen naar intzeeuws@scez.nl. Elk kwartaal worden er prijzen gegeven voor leuke foto's.

Zing Zeeuws 2014

Op 7 november vond de vijfde editie van Zing Zeeuws plaats in Brogum in Zierikzee. Acht deelnemers dongen mee naar de drie geldprijzen. Zeeuws-Vlaanderen was sterk vertegenwoordigd. De eerste plaats ging naar Zuid-Beveland, naar Janine van Osta, 21 jaar. Zij zingt meestal in het Engels, maar probeerde het deze keer toch in het Zeeuws, met succes. De jury apprecieerde haar lied en gaf haa de eerste prijs. Jan Lauret deed voor de vijfde keer mee als tekstschrijver en vond het duo Toen en nu bereid het lied te zingen en te begeleiden. Het leverde hem een tweede prijs op. De derde prijs ging naar Krapuul (Peter Quaak en Koen Capello).

Andere deelnemers waren Yvonne Kostanjevec, Pier en Co, Berry Berry Magicbass, Revolt Hardtimes en 4-Joe of Vwo-joe. Vzo-joe, Pier en Co en Krapuul brachten ook enkele nummers van vorige edities. En omdat het om een lustrum ging, was Ries de Vuyst (winnaar 2010 en 2012) ook weer van de partij. Hij was juryvoorzitter en trad ook samen met Gait Klein Kromhof op als Vage Klachten. Het werd een gezellige, zeer gevarieerde avond.

Bert van Leerdam presenteerde. Joop van den Bremen (initiatiefnemer), Wim Scholten (SCEZ), Jaap Murre (Zeeuwse Taele), Elsa van Hermon (Omroep Zeeland) en Ries de Vuyst fungeerden als jury.

Zing Zeeuws was mogelijk dank zij de financiële steun van Stichting Renesse en Delta Zeelandfonds.

Veronique De Tier

Uit de regio's

Geslaagd

Het is een algemeen gebruik geworden dat leerlingen van de middelbare en hogere scholen nadat ze geslaagd zijn, de vlag uitsteken. Lange lijsten staan er met geslaagden in de krant. En in de straat zie je vlaggen met daaraan boeken-tassen. Dagenlang. Ja soms wekenlang. In Biervliet zagen we deze zomer op de Stadsweide aan twee gevels twee verschillende vlaggen wapperen. Met daaraan geen wimpel, maar ... een boekentas.

Aan de voorkant zien we de nationale vlag en een eindje verderop de Geuzenvlag met tas. De Geuzenvlag komt meestal op Hemelvaartsdag (Geuzenfeesten) voor de dag. De kleuren zijn oranje, wit, blauw. De Geuzenfeesten zijn er sinds 1973, ter herinnering dat het 400 jaar geleden was, dat de Watergeuzen zich voor een korte periode overigens, op het eiland Biervliet vestigden.

Geslaagd, met nationale én Geuzenvlag.

In gesprek met mr. Gerard Smallegange

Je schreef diverse boeken over de Zeeuwse historische boerderijen. Hoe kwam je zo op dit onderwerp?

Opgegroeid op een mooie historische hoeve in de Oostkerkepolder (Wolphaartsdijk), was ik me al vroeg bewust van de gevoelswaarde (nu noemen ze dat de cultuurhistorische waarde) van de oude hoeve met z'n unieke erf en plantenschat (tot 1 febr. 1953 dan). Later, woonachtig in Amsterdam, Haarlem, Gorinchem en Den Haag, werd dat bewustzijn alleen maar groter. Bij ieder bezoek aan Zeeland was er wel weer een oude hoeve gesneuveld, verloren gegaan aan de tijd. Als actief hobbyist in de monumentenwereld (NCM, de overkoepeling van alle monumentenorganisaties en -instellingen) werd ik keer op keer weer geconfronteerd met het feit dat de boerderijen in Zeeland (en Brabant) sneller verdwenen, afgebroken werden dan

Gerard Smallegange

in overig Nederland. Toen we in de loop van de jaren negentig terugkeerden naar Zeeland en we meer tijd kregen, vond iedereen in mijn omgeving (ikzelf ook) dat ik aandacht moest gaan geven en vragen voor de verloederende Zeeuwse historische boerderijen, met die mooie schuren als mastodonten van hout en riet, gevat in oude, gelaagde of gestapelde landschappen van grote waarde.

Niet alle oude boerderijen kunnen behouden worden. Wat zou een goede oplossing voor Zeeland zijn?

Aandacht vragen voor historische Zeeuwse hoeves zie ik als kernopdracht. Om daarmee het maatschappelijk draagvlak voor onze boerderijenschat te vergroten. Want daar begint alles mee. Met dat uitgangspunt heb ik mensen om me heen verzameld en de Boerderijen Stichting Zeeland opgericht. We geven gevraagd en ongevraagd advies aan particulieren, overheden en instellingen, zonder als fanatieke actiegroep op te treden of te functioneren. We zijn actief met publicaties en lezingen, we hebben een website, en werken samen met Zeeuwse dagbladen, tijdschriften en met andere media. Omroep Zeeland is belangrijk voor ons. Onze vierde tv-serie over Zeeuwse boerderijen en erven wordt momenteel uitgezonden ('t Hof gemaakt', iedere donderdag na het nieuws). We geven cursussen, samen met de stichting Landschapsbeheer en met de ZVU. Samen met Stichting Het Zeeuwse Landschap proberen we ook historische boerderijen te behouden of te restaureren. Dat lukt dan soms via de omweg van de Postcodeloterij. (Het Zeeuwse Landschap heeft, als natuurorganisatie, soms toegang tot die rijke instantie). Toch verdwijnen er nog steeds veel historische boerderijen. Een aantal hoeves kan gered worden via herbestemming, daar schenken we de laatste jaren veel aandacht aan (zie de tv-serie). Want hoe mooi en waardevol sommige monumentale hoeves ook zijn, functioneel zijn ze in de moderne, gemechaniseerde landbouw niet meer. Gelukkig bloeit de recreatie en een deel van het industrieel bedrijfsleven. Want in die sectoren kan een oude hoeve uitstekend dienst doen als representatieve ruimte, als kantine, als restaurant e.d. Ons uiteindelijke doel is: zoveel mogelijk boerderijen en erven behouden, zo niet in originele functie, dan toch met een zinvolle herbestemming. Daarnaast bevorderen we zoveel mogelijk dat ook bij moderne

agrarische bedrijfsgebouwen streekeigen elementen terug te vinden zijn.

Welke regio in Nederland zou een voorbeeld kunnen zijn voor het behoud van streekeigen boerderijen?

Er zijn verschillende regio's in Nederland die beter presteren met streekeigen erven en boerderijen. De provincies Friesland en Groningen lopen daarbij voorop. Maar ook in Twente en Salland blijft veel behouden. Voordeel in al die regio's is wel dat huis en schuur gewoonlijk één geheel vormt; alles zit onder één dak. Het grootste probleem in Zeeland zijn de losstaande oudere schuren, die vaak te groot zijn voor een woon/werk combinatie. Een wat ruimer beleid (plus de nodige financiën) van ons provinciale bestuur zou zeer welkom zijn. Het argument 'geen geld' gaat niet op voor een provincie die tegelijkertijd 'plan Tureluur' en 'Waterdunen' realiseert en die ook deels financiert. Waarom is er geen of weinig geld voor cultuur en heel veel geld voor (omstreden) projecten op gebied van milieu en natuur?

Er wordt veel gedaan aan erfbeplanting. Is daarbij ook een verschil in streek waarneembaar?

Erfbeplanting is zeker streekgebonden. Op zandgrond zoals bv. in Brabant zie je op de boerenerven hulst en eik, en tegenwoordig veel Leylandi-heggen (soort conifeer). Op de Zeeuwse klei hebben we vanouds veel olmen (iepen), die gedijen in de zilte wind en de vette klei. Geen betere windsingel dan een krans van olmen rond het erf. Net als kastanjes. Die staan meestal bij de toegang van de hoeve, zoals beuken bij de boerderijen langs de Gelderse IJssel. En passant zijn/waren zowel de olmen als de kastanjes bij ons ook functioneel. De olmen waren de grondstof voor de vroegere Zeeuwse boerenwagens; de kastanjes zijn geneesmiddel bij darmkoliek (vooral bij paarden). Zo ook de essen op het erf; hun hout diende als stelen voor het gereedschap. En op het Walcherse erf stond vaak een esdoorn. De bladeren van die boom dienden vroeger om de verse boter in te verpakken (beuter-blaeren). Bij de oude boerenplanten is er ook bijna altijd sprake van nut en sier. Een boerenpioen (*paeonia officinalis*) heeft een prachtige bloem, maar z'n wortels bevatten een geneeskrachtig poeder dat pijnstillend werkt. Idem dito voor de hamamelisstruik, het boerenwormkruid, het vingerhoedskruid, en de herfststijlloos. Die laatste plant (bolgewas) heet op veel Zeeuwse eilanden een 'naekte juf-

'Aandacht vragen voor historische Zeeuwse hoeves zie ik als kernopdracht.'

fer'. Da's beeldend uitgedrukt: de plant gaat pas bloeien in de herfst, als het blad al afgestorven is.

Door de mechanisatie in de landbouw ging een deel van de traditionele landbouwwoordenschat verloren. Die woordenschat is nu nog vaag bij enkele mensen aanwezig. Heeft het zin die nog voor toeristen op peil te houden met demonstratiedagen? Of moeten we er een filmpje van maken?

Traditionele dialectwoorden die te maken hadden met vroegere handmatige landbouwmethodes verdwijnen in het gemechaniseerde tijdperk. Da's jammer maar onvermijdelijk. Daarvan moeten we dus zoveel mogelijk vastleggen op allerlei manieren. Ondertussen ontstaan juist door de mechanisatie en nieuwe technieken ook weer nieuwe Zeeuwse termen. Het Zeeuws dialect groeit mee met de tijd.

KIEKPLAETE

De oude kiekplaete gaf weinig problemen. Het is een coupure in de oude zeedijk. We leerden vroeger op school de namen van de zeedijken: waker, slaper en dromer. De waker is de deltadijk, waartegen bij hoog water het zeewater klotst. Dat is wel toepasselijk vandaag als ik deze tekst schrijf. Vandaag is het dinsdag 21 oktober en de wind giert door de straat. De eerste herfststorm. De bewakingsdienst van het Waterschap Zeeuwse Stroom is paraat en in het Tophuis is het team van Rijkswaterstaat om te beslissen of de stormvloedkering gesloten zal worden. De laatste keer was dat op 5 december 2013.

In de dijken die het dichtst bij de zeedijken liggen, kunnen coupures gemaakt worden om de weg in de nieuwe polder te laten aansluiten op de weg van de oude polder. Meestal is er een kleine helling in het afgegraven dijklichaam. Dan is de coupure niet zo diep. Op de foto zie je twee sleuven, waarin balken passen. De ruimte tussen de balken kan opgevuld worden met klei. Coupures zijn altijd in beheer bij het Waterschap Zeeuwse Eilanden. Soms staan ze op de plaatselijke monumentenlijst.

In het dialect spreken we het Land van Cadzand altijd van 'een deusnee'. Je kon dan vroeger horen: "Waor is dat ongeluk dan gebeurd? A, bie d'n deusnee." We zochten trouwens tevergeefs naar dat woord in het Zeeuws Woordenboek.

Een soortgelijke constructie waarin schotbalken konden worden aangebracht vinden we in toegangswegen tot (vroegere) havens in dorpen en steden. Op deze manier werden de huizen beveiligd tegen overstromingen. We ontvingen 16 goede oplossingen. Na

De nieuwe Kiekplaete.

Verhalen en gedichten

Blommetjes op de ruut'n

"Oe zat da dan ruum sestig jaor heleëen verhleek'n mee noe?"

Om te behinn'n mee d'uu'z'n, die waor'n allemao slecht hiesoleerd, enkel glas, mjiëestal dunne muur'n zonder spouwe, vee kier'n in haot'n wa de wind deu kon wao' n. Soms was 't r gjiëen dakbeschot in keek je zwo teegh'n de dekpan'n an as j 'op solder was. Zwo'n uus was nie te verwèrm'n mee d'n jiëene koolekachtel in de keuken, die elke morgen vroeg wee anhestook'n most wor'n, in as je nie hoed oppast'n dan gieng tie alverwege d'n dang nog uut ook. Wat 'n luxe noe, mee aordhas in 'n thermostaot in de kaomer, die de hoog-rendements CV s'morgens

De oude Kiekplaete

loting kunnen we de gelukkig bekend maken. De winnaar was deze keer Roger Blaakman uit Oostburg, die de lijsten voor Hoofdplaat invult en die inmiddels de waardebon van twintig euro heeft ontvangen. De nieuwe Kiekplaete zal misschien ook niet zoveel problemen opleveren. We zijn benieuwd.

Fotoimpressie van de dialectendag

Foto's Koen de Bruine, bieschriften in 't Ouddurps
(De Zêeuws-Vlaemiengen leze voor ae een ao.):

Kommittee van ontvangst.

De 'meisjes' van de boekstend hè't wêêr voor mekaore.

De voorzitter kiek de agenda nog even deur.

Nae jaeren wêêr vromme in De Vroone.

Voor iederêen wêêr 'n Zêeuwse bolus.

In de zaele is 't al stik gezellig.

Prieneke van Hoeve bespreekt d'r begrôotieng.

De kascontrole doet verslag: alles goed!

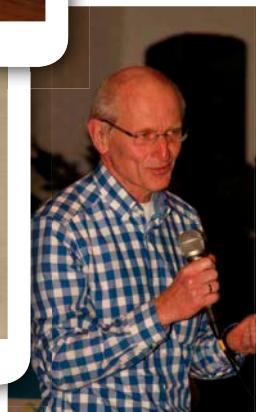
't Bestuur zit d'r klaer voor.

Rinus Willemsen vertelt wà m'n allemaemae edae hè.

Peter Vleugel stelt z'n eige voor.

Dat doet aok George Will, de nieuwe penniengmêester van Nehalennia.

Jaap Murre doet verslag van De Zêeuwse Taele.

Pau Heerschapp promoot 'Het Zeeuws Woordenboek' verjaert.

Gerard Smallegange, altied 'n boeiend verteller.

En dan is t'r 'n appetief.

Proost!

Dan is t'r de maeltied.

Mit vleis van 't verke.

Iederêên laet 't z'n eige goed smaeke.

Aok buuten is 't angenaem.

De voorzitter opent 't middagprogramma.

Mi Môoi Zêêland zal 't wel lukke.

De spreekstalmêester leit 't allemaele uut.

Zoete Zêêuwse kelen...

Dan klienkt 't Volkslied van Zêêuws-Vlaenderen.

Thea de Bruine vertelt 'n spannend verhael.

Eên in al aandacht!

Haest al wêêr 't leste versje.

Dan binne d'r bloemen.

Nêê, gêên mense woordt vergete.

Uut alle kelen klienkt 't Zêêuwse Volkslied

Nog gezellig wat naepraete.

Mit 'n lekker trappisje lukt dat wel.

'n alf uurtje voo da je opstaot anzet, in zwo km je in 'n wèrme badcel in in 'n behaoglike kaomer, allebeid mee vloer-verwèrmig! De krante ligt dan al op de matte bie de voodeure, deu weer in wind, om zes uur'n inde morgh'n hebrocht deu 'n *allochtone* jongeman. Toen in '47 was de keuk'n d'jièèngste plekke in uus wao 't nie al te koud was. De slaopkaomer waor'n vanzelf ook vrijèèd koud, in 't duurd'n we 'n ure voo da je in bed 'n bitje wèrm wier. D'ouwe mèns'n droegh'n soms nog 'n slaopmutse in ze deèen dikke bedzokk'n an om wèrme voet'n te krigh'n. 'n Wèrme kruuke wie ook vee gebruukt, dadd'ielp best hoed."

Uit: Pieter A Lourens, *Kerzanse praotjes in plaotjes*, uitgave in eigen beheer, blz 36.

Voa bestuur en leden van de ZDV

Op 't nippertje een wens vanuut Thoole!

Merrege is 't à Kerst,
de daegen gaen open en dicht,
dan nog 'n pae nachtjes slaepe,
't nieuwejaer kom al in zicht.
Dat oar dan 2014,
weten julder nog mit de eëuwwisselieng?
Alles zou kepot kunnen gaen,
mà 't gaf nie vee verandierieng.
Alleèn, ons wieren ouwer,
en dat gae deu, nog alledag,
gelukkig mà, zou'k zo zegge,
da' je dat beleve mag.
Netuurluk kommen d'r klachten
an oagen, oaren en rik
an voeten, 'anden en knieën
wie dat eël goed weet, bin ik.
Over eèn dieng eb'ik nie te klaegen,
m'n spraek, m'n tonge is nog nie verrekt,
mà die 'bluuf oak goed in bewegieng,
mit ons Zeëuwse dialect!
'k Open voa allen die dit leze,
Dat 't geluk an de deure zà staen,
Doe dan mà 'eel gauw open,

Voa't verbie zà gaen!

Jopie Meerman

Ei jie zwemles g' 'ad?

'k Bin van vô den oorlog, dan kà je wè begriepè dà ik geèn zwemles g' 'ad è .Dat bestong geweun nie en toch; zwemme kan 'k! Weet je 'oe à ons dat leerden? 'k Zà 't vertelle. Ik weunden buuten durp, an de zeediek ,op 'n stoom-gemael. Dae bie ons an de sluus kwaeme zovee mensen zwemme, meestà kinders en opgeschote jeugd en 's ae-vonds mannen, die à op 't land gewerkt ô. As 't 'eël waerm was liep 't durp zowat leeg om an den diek te kommen. In de groôte vakantie leek 't Scheveniengè wè. 'k Was nog klein, 'k gieng nog lange nie nae schole dà 'k à daegen achter den diek zat en moeder gieng mee. Ze zat dan 't 'andwerken en 'ieuw m'n in de gaten. Ik mocht op slik spele waer à groôte plassen waere mit van die 'eële

kleine visjes, en die deë ik in 'n jampot en giengè mee naer uus. Tot m'n spiet giengè ze aoltied doôd. Moe gieng ok mee poôtje baoi-je d'r rok 'n bitje om'òôg 'ouwe, anders wier die nat. Dat wier 'n toch wè tussen de kinders. d' 'Endracht (zo 'eëtte 't 'waeter tussen Braebant en 't eiland Thole) liep mit laeg water zowat leeg, recht over stoom-gemael kô je dan, de groôte mensen bedoel ik, deur de vaergeule, nae den overkant loape. Op de teënen, dan bleef d'r oôd nog net boven waeter. Mit 'oagwaeter stond 't van diek tot diek. De eëne weke was 't s'middugs 'oagwaeter en d' aorre weke s middugs laeg waeter, dat à mit de stand van de maene te maeken. De slikken bin nie overà even 'oag, mit op komend waeter bin 'ier en daer eilandjes.

'Oelank kan jie op 'n eilandje bluve, was ok een spelletje. Noe was 'r vlak bie de vaergeule 'n schorre, dat à bie 'oag waeter boven bleef. Op 'n keër was 'r een jongen die glad de tied vergete was en nie in de gaten ô dat 'waeter opkwam. Ie wou nae den diek trug mà dat gieng nie meër. Ie kon nie zwemm en most aol dien tied dae bluve tot 't waeter weer afgiang. Die ei daer lang motte wachte!!! Dat eilandje ei 'n naem gekrege, 't eiland "Eu". Weet je oe ze daer ankomme? Die jongen zei aoltied "eu" à 'n iemand tegen kwam.

Tot à ze van de Eendracht 't Schelde-Rijn kanaal gemaekt è, kende iedereen 't eiland "eu" en d' ouwere mensen wete 't nog wè.

Zonde, dat zo'n moôi stikje natuur, de Eendracht, mit 'oag en laeg waeter, is opgeofferd an de economie van onze Belgische burenen.

Dit most ik even kwiet.

As kinders deêje we de tie-jen goed in de gaten 'ouwe, want mit 'oagwaeter kô je geèn poôtje baoi-je. De meêste kinders bleve onder toezicht van groôte menschen in 't waeter, as 't dan an je keele kwam dan most je 'r uut. Je probeerden de groôten nae te doen, 'oe à die ulder aerre-men beweegden, je keek de kunst af. As 't je lukten om boven te bluve, je zwom bekan echt, dan keeke de grotere jongens nae je en maekten je toôm-wies, zwom je volgens ulder echt, dan wier je toegelaete dà je in de "kil" de sluus mocht zwemme.

De proef aflegge was: Van de blauwe zerrekke, schuin nae 't muurtje zwemme, rond de pijlschaele, à je nie zonk was je geslaagd. Je wier angemoedigd. Ze schreeuwden-vol'ouwe !! Levensgevaerlijk netuurlijk. En klappen dee-je ze dan vô je. Dat was wat, je à 't toch mà geleverd. Zo è ik mien zwemdebuut afgeleid. 'k Zat toen op de laegere schole.

In de groôte vakantie waere d'r op durp dikkels loge's bie mien tuus ok, neefjes en nichtjes, uut de stad, die adde echt zwemles g'ad. Ze dee-je ons vô, 'oe je op op je rik most zwemme en duuke.

't Was zo'n moôie tied. An de zeumer leek noôit geèn einde te kommen.

Ik weet nog wè dat m'n vaoder op den diek stieng te kieke as ik in de kil zwom. Laeter, toen zag 'n wè dà aolles goed gieng. Ie kon toch nie 'ellepe as 'r wat mis zou gaen, want zwemme ad 'n nooit geleerd. In zien jonge tied dee-je ze daer nie an.

Toen mien kinders konde loape giengè we ok nae de

zeediek en zwemme è 'k ze geleêrd. Ze bleve goed boven waeter. Toen kregre ze zwemles op schole en weet je wat 'r gebeurde? Overnieuw, want volgens de zwemleeraer adde ze een zeeslag. Mâ zwemme konden ze!

Oud-Vossemeer, Nellie Slager-den Engelsman

Dracht

Dit jaer was in aughustus de streekdrachtendag in Zurrrikzeê. Maansen, wat was dat leutig. In noe dienke je mischien: wat eit dat mit onze vereênhienge te maeken? Noe, eihenlijk niks, mâ op zô'n dag kâ je ok aole Zeêuwse dialecten 'oôre. Net as op onze Dialectendag wiere de maansen ontvange mit koffie in 'n lekkere bolus. Twint dat ik die kreeg 'oôrde ik neffen m'n â zaah: Me kriehe jikkemienen d'r bie! Dat was 'n pronte vrouwe in Walcherse dracht. 't Was mâ goed dat minister Plasterk d'r nie bie was, want dan zou 'n gezeid è: zie je wè, DE Zeêuw bestae nie. Ze bin ier aomè verschillend gekleêd in ze praete ok nie 't zaalfde. Me kunne Zeêland dust net zô goed bie Zuid-Olland douwe. Noe Ronald, d'n eênen eit 't over aerpels in d'n aoren over petaoten, d'n eênen ei 'n muste in d'n aoren 'n poepoed, mâ me bin aomè wè Zeêuw, ô. M'n è d'r nog over gezoenge, want de vrouwe in ikke moste ok optreeje. "In aomè bi m'n goed gebekt in ons moôdie Zeêuwse dialect" was 't refrain in dat wier ard meehezoenge. Dat in nog meer è m'n de rest van d'n dag nog dikkels motte oôre, want 't was dankbaer pbleik.

Toe dat d'n ochen verbie was gienge m'n aolemaele, bienae twiônderd! loapes nae de kaoie, want me gienge op de Oôsterschaalde vaere om Neptunus op t'aelen in twint è m'n ok ehete. Trug in Zurrrikzeê konde m'n aomè geniete van lekkere mossels mit 'n goeie wien d'r bie. 't Was eêl goed weer, dust toe dat ons tuus kwaeme gloeide ons gezicht eêmae. In â è m'n tuus trek de dracht uut'eda, wulder bleve nog 'n stuitje in 't Schouws dû praete dat 't toch zô leutig was om 'n eêlen dag aol die dialecten rond jene te kunne beluusteren. 't Liekent we of dat je vaneihes dialect gae praete as je j'n eihe in dracht doe steke. In noe 't moôdste: nae 'n verhaederienge van onze vereênhienge De Arke, waer of de meêste maansen d'n eêlen aeven Zeêuws praete, beslute m'n mit Nederlands. Want 't Zeêuwse volkslied is nie in 't Zeêuws. Wat? Doe ze dat ok op de dialectendag? 't Is toch nie waer zeker?

Henk Blom (dialect Schouwen)

Alternatief Zeeuws-Vlaams volkslied

Waar eens 't gekrijs der meeuwen
Waar schor was, slik en land
Daar razen naftakrakers
En staat de lucht in brand
En waar je vroeger fietste
En vree in 't lange gras
Daar mag je niet meer komen
Daar stinkt het nu naar gas

Refr.

Dat is de prijs der welvaart
De macht van geld en werk
Maar natuur- en landschapswaarden
Die maken ons ook sterk.

2.

Waar eens de mensen woonden
En werkten op het land
Worden controlekamers
Nu dag en nacht bemand
En waar de peppels ruisten
En ook het blinkend graan
Daar zie je nu de silo's
Tegen de einder staan

Refr.

3.
 Waar eens de mosselvisser
 En later de natuur
 Het beeld van 't land bepaalden
 Daar zie je dag en uur
 De trucks hun lading nemen
 Ze rijden af en aan
 Met grondstof als de basis
 Voor ons modern bestaan.

Refr.

4.
 We danken aan de Schelde
 Welvaart en de natuur
 Dat evenwicht moet blijven
 Het helpt ons op den duur
 Om aan dit land te bouwen
 En blijvend door te gaan
 Met houden van ons landje
 Zo lang het blijft bestaan.

Refr.

Jan Lauret

Varia

'n Lekkeren appel'

In de vorige aflevering van *Nehalennia* stond een artikel over de 'boomgaard van meneer pastoor'. Hierin werden talrijke fruitrassen genoemd die vroeger in de Biervlietse boomgaard stonden. Onze oud-voorzitter van de dialectvereniging, Adri Scheele uit Terneuzen, reageerde met de volgende appel: Dekkers Roem.

Deze appel is vernoemd naar Teun Dekker uit Zaamslag. Toevallig kwam Adri in gesprek met een kleinzoon van deze landbouwer, die veel interesse in fruitrassen had. Deze Teun Dekker Jr. wist alleen het verhaal te vertellen van zijn opa, die zich voor de oorlog bezighield met apperassen. Een appel werd naar hem vernoemd, maar een groot succes is het nooit geworden. In zijn boomgaard

De 'Roem van Dekker'.

stonden meerdere bomen van dit (hoogstam)ras. Hij leverde het fruit onder die naam aan op de veiling in kisten, waarop ook die rasnaam stond.

Uit navraag bleek dat er een vernoeming van dit ras in de literatuur bekend was. In 1954 vond hij in de 7^e Fruitrassenlijst de naam, maar drie jaar later werd die van de lijst afgevoerd met de volgende tekst: 'Roem van Dekker. Draagt aan de toppen van de takken, maakt lange kale takken en is geen verbetering van Jonathan of Lombarscalville.'

Wel vond Adri na enig speurwerk nog twee oude bomen in Zaamslag terug. Gelukkig maar, want met veel geduld en vakmanschap werden er enten op andere onderstammen gezet en nu is het ras gered. Voor de kenners een nadere omschrijving: de herkomst is onbekend. Misschien afkomstig uit België. De boom bloeit tamelijk laat. De groei is middelmatig sterk. De ent kan goed op de Brabantse Bellefleur en andere kanker gevoelige soorten gezet worden. De boom draagt vroeg, regelmatig en goed.

Over de vruchten ook niets dan lof. Deze zijn groot, onregelmatig van vorm, groen en later geel met een gestreepte bos. Het vlees is tamelijk droog en zacht zuur van smaak. Het is een prachtige handappel, houdbaar tot april en in het koelhuis aanmerkelijk langer. Plukken? Half oktober.

De boom is maar weinig vatbaar voor schurft. Voor wormstekigheid iets meer en voor kanker in de boom eigenlijk niet. Dus prima geschikt voor het om-enten van kanker gevoelige bomen en heel windvast en bovendien geschikt voor een hoogstam op de klei. Kortom: een prima ras. Vandaar deze aanvulling.

Raadiopraot

Binnenkort verschijnt zoals gezegd het nieuwste boek van Jan Lauret. Het is getiteld *Raadiopraot*. Het boek bevat 25 columns, die Jan de afgelopen jaren heeft geschreven voor zijn rubriek bij Omroep Zeeland. Die waren op maandagmorgen te beluisteren. Jans columns zijn uitgesproken in het dialect van Hoek. Daar groeide Jan op. Na wat omzwervingen door Nederland streek hij ongeveer tien jaar geleden neer in Middelburg. Al snel wist hij de weg naar Omroep Zeeland te vinden (en ook naar de jaarlijkse dialectdagen).

Jan vond het tijd om zijn bijdragen te bundelen. Maar... in het boekje zit een CD, zodat de lezer ook luisteraar kan worden. Lezen en of luisteren naar deze columns van ca 5 minuten is een waar genot. Want Jan kan beeldend vertellen en Jan blijft boeien. De uitgave is alleen mogelijk met de medewerking van Omroep Zeeland, die voor het geluidsmateriaal zorgde. Maar ook de PZC zag het belang van dit project en verleende belangeloos medewerking.. Waarvoor ook onze dank.

We houden u op de hoogte.

Verhalen uit het Land van Hulst

Vorige maand verscheen een opmerkelijk boek: *Polderleven, verhalen uit het Land van Hulst*. Het is geschreven door ons ijverig lid George Sponselee onder zijn pseudoniem Joris van Rummersdijk en het bevat een groot aantal

Rasverteller George Sponselee.

verhalen over het leven vroeger in het Land van Hulst. We komen Joris tegen in zijn jeugdijaren, hij vertelt over het polderleven, de sociale controle, het werk op 't land en de manier waarop men de schaarse vrije tijd doorbracht. Kortom een stukje folklore van weleer met een tikkeltje weemoed.

Het werk (322 pag.) is uitgegeven bij Van de Berg, Almere, ISBN 978-90-5512-430-5 en kost € 19,95.

Streektaal in de PZC nu ook te horen

Het was een schot in de roos van de PZC-redactie om de rubriek Streektaal op te waarderen. Iedere zaterdag levert een dialectschrijver zijn rubriek aan bij de PZC. Op de cultuurpagina, in de rubriek streektaal. Een fris fotootje van Engel Reinhoudt, Frans van der Heijde, Henk Blom of Rinus Willemsen bij het artikel van de week. Goed leesbaar, hoewel het dialect niet zo vlot leest. Dat kost wel even tijd. "Ik lezen dat altied fluusterend," zegt m'n buurman tegen me. "Dan begroep 'k vee beter."

De PZC heeft er wat op gevonden. Je kan de bijdrage nu ook beluisteren. Tik in op je computer: www.zpc.nl/streektaal en de schrijvers lezen het verhael voor. "Dat is nu honderd procent dialect," zegt redacteur Jan van Damme, "want dialect, dat is toch eigenlijk een praat- en luistertaal." En zo is het.

Antwoorden vragenlijst 184

We ontvingen weer een heleboel keurig ingevulde vragenlijsten, waarvoor onze dank. De lijsten kwamen uit heel Zeeland, al bleven Walcheren en Noord-Beveland wel wat achter. Jammer, maar daar kan wat aan gedaan worden. Maar alleen door de dialectliefebbers die uit deze streken komen.

Bedankt voor de invullers die er weer eens even voor gingen zitten. Jullie antwoorden waren weer de moeite waard. Hier komen de uitwerkingen.

1. *vakantiegast* toerist: ZB (Bsl), ZB (Ndp, Hrh, Lwd); T (Ovm, Po, Tln); SchD (Bns, Sjl); ZVW (Hpl, Wtk, Bvt) LvAx, (Tnz, Hok); LvH (Hek, Klz); GOfl (Mdh); *vakantieganger* ZB (Bzl), (Ier, Dwg, Ovz, Hrh, Lwd, Kwd), T Ovm, Po); ZVO-zd (Nwn, Kw) GOfl (Smd, Odp); *badgast* W (Bgk); Sch (Elm, Otl, Rns); ZVW (Wtk).
2. *rondrieje(n)* toeristisch rondrijden W (Bgk) ZB (Bsl, Bzl, Ier, Hrh, Lwd; P (Phi); T. Po, Tln); SchD (Elm, Otl, Rns, Bns, Sjl); ZVW Wtk); LvAx (Hok); *me gae 'n rondje rieë* (ZB (Ndp, Ier, Dwg, Ovz, Hrh, Lwd, Kwd); P (Phi); ZVW (Bvt); 'n *rondje doeë* T (Ovm, Po); ZVW (Wtk); 'n *rond doeë(n)* mit d'n auto SchD (Bns, Sjl); *toere(n)* SchD (Otl); *rondtoeren* LvAx (Hok); *rondrèn* ZVO-zd (Nwn); 'n *rondje rieje(n)* GOfl (Smd); 'n *ron'ie doewe(n)* GOfl (Odp, Mdh).
3. *los zwemmen*, niet aan de hengel zwemmen ZB (Bsl); T (Po) ZVW (Wtk, Bvt); LvAx (Hok); *vrie zwemme(n)* LvAx (Nz).
4. *de speelweie* het speelveldje ZB (Bsl, Bzl, Dwg, Ovz, Hrh, Kwd); T (Po, Anl, Tln); SchD Elm, Otl, Rns); ZVW Hpl, Wtk, Bvt); LvAx (Hok); GOfl (Smd, Mdh); *speelwaai* LvH (Klz); 't *speelweitje* W (Bgk); ZB (Kwd); op Flakkee: *de speulweie*; 't *speelveldje* LvAx (Nz).
5. *de voetbalweie* het voetbalveld ZB (Bsl, Bzl, Ndp, Dwg, Ovz, Hrh, Lwd, Kwd); P (Phi); T (Ovm, Po, Tln); SchD (Elm, Otl, Rns, Bns, Sjl); ZVW (Hpl, Wtk, Bvt); LvAx (Hok); LvH (Klz); GOfl (Smd, Odp, Mdh); 't *voetbalveld* LvAx (Hok).
6. *geld voo j'n overgang kriege(n)* geld voor je bevordering krijgen W (Bgk); ZB (Bzl, Dwg, Ovz); P (Phi); T (Ovm, Po, Anl, Otl, Rns); LvAx (Hok); LvH (Hek, Klz); ZVO-zd (Kw); GOfl (mdh); 'n *footje kriege* ZB (Bsl, Ndp, Ier, Dwg, Ovz, Hrh, Lwd, Kwd); LvAx (Nz); *geld kriege a jövergaet* T (Ovm); à *jövergegae was* SchD (Elm, Otl, Rns); *geld voo je rapport kriege(n)* SchD (Bns, Sjl); ZVW (Wtk); GOfl (Smd, Odp, Mdh).
7. *ik gae logeren* ik ga uit logeren W (Bgk); ZB (Bsl, Bzl; Ier, Dwg, Ovz); P (Phi) T (Po) SchD (Rns, Bns, Sjl) ZVW (Wtk, Bvt); LvAx (Nz, Hok); LvH (Klz); GOfl (Smd, Odp, Mdh). Vo êên nachtje: 'k *gaen bie m'n opoe slaepe* T (Tln).
8. *me kriege(n) logies* we krijgen logés ZB (Ier); ZVW (Bvt); *logees* ZB (Dwg, Ovz); P (Phi) T (Po, Anl, Tln); SchD Elm, Otl, Rns, Bns, Sjl); ZVW (Wtk); LvAx (Ax, Hok); LvH (Klz); GOfl Smd, Odp, Mdh); *me kriege logees* W (Bgk); ZB (Bsl); logés krijgen: *me kriege slaepers* ZB (Ndp, Hrh, Lwd); *ons kriege vakantiegangers* T (Ovm); *me kriege slaepers* ZB (Ndp, Hrh, Lwd, Kwd); *slaepers* ZVO-zd (Nwn).
9. *schorregasten* mensen die vroeger op de schorren, lamsoren sneden T (Po); ZVW (Wtk); LvAx (Hok); *schoraëzen* ZB (Ndp); *schorsnieërs* (T (Ovm); *sniejers* SchD (Elm, Otl, Rns).
10. *in bagger gae(n)* gaan baden, in zee gaan zwemmen. Nergens bekend. In het WZD bekend in Westkapelle.
11. 't *stange* het strand W. (Bgk); ZB (Bsl); ZVW (Wtl); LvAx (Hok); GOfl (Odp); *strangd* SchD (Otl); *strao* SchD (Rns); *straant* ZVW (Hpl).
12. *de zêê* de Noordzee W (Bgk); ZB (Bsl, Bzl, Ndp, Dwg, Ovz, Hrh, Lwd); P (Phi); T (Ovm); P (Phi); SchD (Elm, Otl, Rns, Otl, Rns, Bns, Sjl); ZVW (Wtk, Bvt); LvA (Nz,,

Hok, Klz); ZVO-zd (Nwn); GOfl (Odp, Smd, Mdh); *Mossel of Krabbenkreke* T (Anl);

Vergl.: *de zêêdiek* ZB (Ndp).

13. *de zêê* de Westerschelde ZB (Bsl, Bzl, Ndp, Dwg, Ovz, Hrh, Lwd, Kwd); P (Phi); T (Ovm, Po); SchD (Otl, Bns, Sjl); ZVW (Wtk, Bvt); LvAx (Ax, Hok); LvH (Hek, Klz); GOfl (Mdh).

14. *de zêê* de Oosterschelde ZB (Bsl, Bzl, Dwg, Ovz, Hrh, Lwd); P (Phi); T (Ovm, Po); SchD (Otl, Bns); LvAx (Ax, Hok); LvH (Klz); *'t waeter* Oosterschelde en Eendracht T (Tln).

15. Je bij zô bruun as 'n ..

Beier W (Bgk); zB (Bsl, Bzl, Ndp, Ier, Dwg, Ovz, Hrh, Lwd, Kwd); P (Phi); T (Ovm, Po, Anl); SchD (Elm, Otl, Rns); ZVW (Wtk); Bvt); LvAx (Nz, Hok); *'ne bees* LvH (Hek, Klz); *olie* SchD (Otl); *neger* SchD (Rns); GOfl (Smd), vroeger *nikker* GOfl (Smd, Odp, Mdh); *beer* ? ZVW (Hpl); *melaaiër* T (Tln).

16. *achter wèrk zoeke(n)* naar werk zoeken ZVW (Hpl, Wtk); LvAx (Nz, Hok); LvH (Hek); ZVO-zd (Kw); GOfl (Mdh); *achter waark angae* GOfl (Smd); *om wèrk vraege* GOfl (Odp); *naor werk vraogen* LvH (Klz); *nae, ni, wèrk zoeke(n)* Alg.

Achter wèrk gae(n) T (Ovm).

17. *afdoen* in: *de hoskanten afdoen* de zijkanten van het

gazon maaien. P (Phi); ZVW (Wtk); LvH (Hek, Klz); *bieschere(n)* ZB (Bsl); *de ziekantjes knippe(n)* ZB (Ndp) SchD (Otl, Rns, Bns); GOfl (Smd); *de ziekantjes ofsteeke(n)* ZB (Ier, Dwg, Ovz, Hrh, Lwd, Kwd) en *afsteke(n)* ZVW (Hpl); LvA (Nz, Hok).

18 *je zwemgoed* je zwemkieren W (Bgk); ZB (Bzl, Ndp, Dwg, Ovz, Hrh, Lwd, Kwd); P (Phi); T (Po, Anl, Tln); SchD (Elm, Otl, Rns, Bns, Sjl); ZVW (Hpl, Wtk, Bvt); LvAx (Hok); LvH (Hek, Klz); ZVO-zd (Kw); GOfl (Smd, Odp, Mdh).

19 *je zwemgoed* je zwemkieren W (Bgk); ZB (Ndp, Dwg, Ovz, Hrh, Lwd, Kwd); T (Ovm, Po, Anl); SchD (Elm, Otl, Rns, Bns, Sjl); ZVW (Hpl, Wtk, Bvt); LvAx (Hok); ZVO-zd (Kw); GOfl (Odp, Mdh). Misschien tegenwoordig gebruik: GOfl (Smd).

21 *zwemme(n)* op z'n *'ondjes, 'oendjes, hoendjes* krabbelend zwemmen als een hond W (Bgk); ZB (Bsl, Bzl, Ndp, Ier, Dwg, Ovz, Hrh, Lwd, Kwd); P (Phi); T (Ovm, Po, Tln); SchD (Elm, Otl, Rns); ZVW (Hpl, Bvt) LvAx (Nz, Hok); LvH (Hek, Klz); ZVO-zd (Kw); GOfl (Smd, hongeies Odp, Mdh); *op z'n doesjes* SchD (Bns).

22. *duke(n), ni de bom, boôm* naar de bodem van het zwemwater duiken Zb (Bsl, Ndp, Ier, Dwg, Ovz, Hrh, Lwd, Kwd); P (Phi); T (Ovm, Po, Tln) *nae den bôôm* SchD (Elm, Otl, Rns, Bns, Sjl); ZVW (Hpl, Wtk, Bvt); LvAx (Nz, Hok); LvH (Klz); GOfl (Smd, Odp, Mdh).

Vragenlijst 186

Zêeuwse Dialect Verênigieng – Vragenlijst 186 december 2014

Secr. Z.V.D.
Rinus Willemsen,
Boterzandestraat 15,
4521 AS Biervliet
Tel 0115 481521
rwillemsen@zeelandnet.nl

Beste mensen,
Vanaf 2012 staan de vragenlijsten gedrukt in Nehalennia. Vaste inzenders van deze lijsten ontvangen die thuisgestuurd. Anderen knippen deze lijst uit. Dat is ook mogelijk. Ook kunt u de lijsten van onze site halen en digitaal opsturen. Onze site is: www.zeeuwsdialect.nl

Dialect van de plaats .....

Gesproken door:

Naam ..... Geboorteplaats .....

Geboortjaar ..... (Vroeger) Beroep .....

Adres invuller/ster .....

Tel. .... E-mail .....

Bekend? Wordt anders gezegd?

1. <i>d'n achteruut</i> de ruimte achter het huis	.....	.....
2. <i>d'n 'emellicht</i> de bliksem	.....	.....
3. <i>t weerlicht</i> het bliksemt	.....	.....
4. <i>'n straole een bliksemschicht</i>	.....	.....
5. <i>'t Eldert uut/uit</i> de lucht klaart op	.....	.....
6. <i>de lucht breekt open</i> het klaart op	.....	.....
7. <i>motsneeuw</i> fijne sneeuw	.....	.....
8. <i>droevig weer</i> bewolkt somber weer	.....	.....
9. <i>'n netige wind</i> 'n venijnig koude wind	.....	.....
10. <i>valwinden</i> onverwachtse windstoten	.....	.....
11. <i>snokwinden</i> rukwinden	.....	.....
12. <i>blomèrde</i> potgrond	.....	.....
13. <i>bôômèrde</i> potgrond	.....	.....
14. <i>n dunderbuuje</i> een onweersbui	.....	.....

15. *n onweersvlaège* een onweersbui .....
 16. *'n òòge wind*
 een wind die de was snel droogt .....
 17. *'n brievenzak* een envelop .....
 18. *in de lommerte zitten* in de schaduw zitten .....
 19. *uut de zonne/zunne zitten*
 in de schaduw zitten .....
 20. *'lôôp nii zô vlug* loop niet zo snel .....
 21. *lôôp nii zô fossig* loop niet zo snel .....
 22. *lôôp nii zô 'ard* loop niet zo snel .....
 23. *lôôp nii zô zêere* loop niet zo snel .....

Voor de lezers van Nehalennia:

Neem ook nog even nota van de Kiekplaete. Het antwoord kan op een los blaadje bijgevoegd worden of hieronder geschreven worden.

.....

Voor meer dialectwoorden uit uw streek, kijk naar het stukje dat Pau Heerschap schreef in deze Nehalennia onder Van de Redactiecommissie. U kunt uw ziinen hieronder opschrijven, die verband houden met zei-spreuken.

.....

.....

.....

Verantwoording van de illustraties:

Auteurs of Zêeuwse Dialect Verênigieng, tenzij anders vermeld in het bijschrift.

Nehalennia is in de eerste plaats een blad voor leden van de **Werkgroep CultuurHistorie** en de **Zêeuwse Dialect Verênigieng**. Maar het tijdschrift richt zich ook op andere geïnteresseerden in de Zeeuwse archeologie, geschiedenis, dialectologie en volkskunde.

Kopij van zowel leden als niet-leden wordt door de redactie graag tegemoet gezien. Stuur ons uw bijdrage digitaal toe. Redactie-adres: **J.J.B. Kuipers, SCEZ, Postbus 49, 4330 AA Middelburg**, tel. 0118 - 670879, e-mail jjb.kuipers@scez.nl

Samenstelling besturen:

Zêeuwse Dialect Verênigieng

Hans Jebbink	voorzitter, 0118-637566
Pau Heerschap	vicevoorzitter, 0187-682425
Rinus Willemsen	secretaris, 0115-481521
drs. Prieneke van Hoeve	penningmeester, 0113-851213
Thea de Bruine-de Smet	wnd. penningmeester Nehalennia, 0115-630382
Kees Heule	lid, 0111-481727
Ria Nieuwenhuize-Kleppe	lid, 0113-622627
drs. Peter Vleugel	lid, 0111-643319
dr. George Will	penningmeester Nehalennia, 0162-432018

Werkgroep CultuurHistorie

drs. Albert Meijer	voorzitter
dr. Hans Krabbendam	vicevoorzitter
drs. Elly Adriaansz	secretaris
drs. Hans Nagelkerke	penningmeester
drs. Marinus van Dintel	lid
prof.dr. Arjan van Dixhoorn	lid
Maaïke Doorenbos	lid
drs. Peter van Druenen	lid
dr. Anya Luscombe	lid

NEHALENNIA

Archeologie, cultuurhistorie, streektaal en volkscultuur van Zeeland en Goeree-Overflakkee